

La descentralització industrial a Catalunya: l'eix el Vendrell-Valls-Montblanc¹

Mireia Belil*
Isabel Clos*

Résumé/Abstract/Resumen

Cet article est un résultat de la thèse de Licence soutenue à l'Université Autonome de Barcelone en juillet 1983. L'étude se centre sur un aspect spatial de l'industrie: la décentralisation et ses effets industrialisateurs sur des espaces non-industriels. La croissance industrielle basée sur des établissements forains peut représenter un développement pour la région qui les reçoit. Mais, plus souvent, cela ne signifie que la croissance de la région comme un simple espace de production, tandis que les fonctions de financement et de contrôle restent dans les villes industrielles traditionnelles. La séparation spatiale entre production et gestion n'est possible que quand il y a une bonne connectivité entre les deux.

Les régions comme la Catalogne ont des centres industriels traditionnels, mais un nombre croissant d'établissements industriels se localise en dehors de ces centres. L'article analyse une des zones alternatives pour la localisation industrielle en Catalogne: l'axe el Vendrell-Valls-Montblanc, une région centrée sur une partie des autoroutes A-2 et A-7, celles qui établissent la connexion entre Barcelone et le Pays Basque. Cette bonne connectivité avec Barcelone, la ville qui est à l'origine de la plupart des investissements faits depuis 1970, est le principal caractère de la région pour attirer des établissements industriels de Barcelone et de quelques pays d'Europe Occidentale et l'Amé-

¹ Aquest article correspon a alguns aspectes de la recerca feta per elaborar la Tesi de Llicenciatura de les autores *La creació d'un espai industrial: l'eix el Vendrell-Valls-Montblanc*, presentada al Departament de Geografia de la Universitat Autònoma de Barcelona el juliol del 1983.

* Llicenciades en geografia, Universitat Autònoma de Barcelona.

rique du Nord. Un deuxième élément est le caractère demi-rural de l'axe el Vendrell-Valls-Montblanc où des relations laborales plus souples, des prix du sol et des salaires plus bas y permettent une réductions des coûts de production.

Avec des données statistiques et des informations obtenues par enquête, l'étude analyse la croissance industrielle de la région et quelques caractéristiques des nouveaux établissements industriels, comme, par exemple, le secteur de production, l'origine du capital et les raisons pour la localisation. L'étude reconnaît quatre centres de croissance avec ses aires d'influence de main d'oeuvre: Valls, la seule ville où l'industrie locale et l'industrie foraine ont entraîné un changement de spécialisation et qui a un certain développement autonome; el Vendrell, un centre de services où les bénéfices du tourisme ont aidé l'industrie locale; l'Arboç, un petit village de campagne transformé en centre résidentiel ouvrier après l'implantation de trois établissements industriels forains; et Montblanc, une ville où la décentralisation industrielle n'a conduit qu'à la croissance du nombre d'emplois.

* * *

This article is based on an undergraduate dissertation (*Tesi de Llicenciatura*) presented at the Universitat Autònoma de Barcelona in July 1983. The study focusses attention on one spatial aspect of industry: decentralization and its consequent industrializing effects on former non-industrial areas. Industrial growth through the installation of firms based elsewhere may stimulate development in the receiving area. However, it usually only leads to the growth of the area as a simple production unit, while the functions of financing and control remain in the traditional industrial cities. The spatial separation between production and management is only feasible when adequate means of communication are established between the two locations.

In Catalonia, a number of traditional industrial centres exists, but an increasing number of industrial plants are being located elsewhere. This article analyzes one such alternative area for industrial location: el Vendrell-Valls-Montblanc axle, a region centred on a section of the A-2 and A-7 motorways, which connect Barcelona and the Basque Country. Excellent communications with Barcelona, origin of most of the industrial capital invested since the 1970s, are the area's major asset in the attraction of industrial plants from Barcelona, and indeed from certain parts of Western Europe and North America. A second asset is the semi-rural nature of el Vendrell-Valls-Montblanc axle, which makes for more flexible labour relations, lower land and labour costs, and hence reductions in production costs. In the study use is made of both statistical data and information obtained through interviews, in order to analyze: (a) industrial growth in the area, and (b) some characteristics of new industrial plants (such as production sector, origin of capital and the reasons for location). Four growth centres with their corresponding industrial labour areas are identified: Valls, the only town where locally and ex-

ternally promoted industry has induced a change in production specialization and also a certain amount of self-generated development; el Vendrell, a service centre where benefits from tourism have stimulated local industry; l'Arboç, a small rural village transformed into an industrial workers' residential centre through the installation of plants by three outside firms; and Montblanc, a town where industrial decentralization has simply resulted in an increase in the number of jobs available.

* * *

Este artículo está basado en la *Tesi de Llicenciatura* presentada en la Universitat Autònoma de Barcelona en julio de 1983. El estudio se centra en uno de los aspectos espaciales de la industria: la descentralización y sus efectos industrializadores en espacios no-industriales. El crecimiento industrial basado en establecimientos de origen exterior puede representar desarrollo para el área receptora. Pero, más a menudo, sólo significa el crecimiento del área como un simple espacio de producción, mientras que las funciones financieras y de control permanecen en las ciudades industriales tradicionales. La separación espacial entre producción y gestión sólo es posible cuando hay una buena conectividad entre ambas localizaciones.

Cualquier región como Catalunya tiene algunos centros industriales tradicionales, pero un número creciente de establecimientos industriales se sitúa fuera de estos centros. El artículo analiza una de las áreas alternativas para la localización industrial en Catalunya: el *Eix el Vendrell-Valls-Montblanc*, una región centrada en una parte de las autopistas A-2 y A-7, las que conectan Barcelona y Euskadi. Esta buena conectividad con Barcelona, la ciudad-origen de la mayoría del capital invertido desde los años setenta, es la característica principal del área para atraer establecimientos industriales de Barcelona y de algunos países de Europa Occidental y América del Norte. Un segundo elemento es el carácter semi-rural del *Eix el Vendrell-Valls-Montblanc* que, gracias a unas relaciones laborales más flexibles y a unos precios del suelo y de la mano de obra más baratos, permite reducir los costos de producción.

Con datos estadísticos e información obtenida por encuesta, el estudio analiza el crecimiento industrial del área y algunas características de los nuevos establecimientos industriales, tales como el sector de producción, el origen del capital y las razones de localización. El estudio identifica cuatro centros de crecimiento industrial con sus correspondientes áreas de influencia laboral: Valls, la única ciudad donde industria local y exterior han llevado a un cambio de especialización y a un cierto desarrollo autónomo; el Vendrell, un centro de servicios donde los beneficios del turismo han ayudado a la industria local; l'Arboç, un pequeño pueblo rural transformado en centro residencial obrero por la implantación de tres establecimientos foráneos; y Montblanc, una ciudad donde la descentralización sólo ha llevado al crecimiento del número de puestos de trabajo.

INTRODUCCIÓ

Des d'un punt de vista geogràfic, la indústria té un interès específic derivat de la seva localització física i de l'organització espacial que genera al seu voltant. Aquest article s'emmarca dins l'anàlisi d'un dels aspectes territorials de la indústria: la descentralització i els seus efectes industrialitzadors en espais on aquesta activitat no és la dominant. Qualsevol territori com Catalunya té uns nuclis que es consideren tradicionals per a la localització de plantes de producció industrial; però hi ha també establiments industrials fora d'aquests nuclis, en espais caracteritzats per la no-concentració (urbana, industrial, de serveis). L'estudi que presentem a continuació se centra en un dels espais, fora de les àrees de concentració, que és susceptible de rebre la instal·lació d'establiments industrials.

L'espai escollit és l'àrea al voltant d'un tram de l'autopista A-2 i A-7: el que nosaltres hem anomenat «l'Eix el Vendrell-Valls-Montblanc»². Hem definit la zona d'estudi al voltant d'una estructura de transport moderna, element clau pel procés de descentralització territorial de la indústria. Per a la zona triada (gràfic I), la construcció de l'autopista a mitjan anys setanta ha representat el seu acostament a la concentració de Barcelona i la possibilitat de canvi a un ritme i amb unes característiques diferents de les existents fins aleshores.

L'estudi se centra concretament en el procés de creació d'un nou espai industrial en l'eix ja definit. L'objectiu és doble. En primer lloc, veure com un nou element econòmic, la indústria, s'estructura sobre un territori amb un funcionament previ consolidat; i en segon lloc, arribar a definir com es localitza aquest nou element, a quin nivell actua, quins canvis provoca, i quines relacions estableix amb la zona. Es tracta de veure com aquesta àrea de Catalunya s'incorpora a l'espai de producció industrial del capitalisme i com una de les zones de concentració d'activitats econòmiques (l'aglomeració de Barcelona) utilitza l'eix el Vendrell-Valls-Montblanc per a continuar i consolidar el seu creixement.

L'àrea escollida representa un volum de població i de llocs de treball molt petit dins de Catalunya: vuitanta mil habitants davant de sis milions, i uns dotze mil llocs de treball davant de quasi vuit-cents mil per Catalunya. Però això no invalida la seva

² Els municipis que componen l'àrea són els següents. A la comarca del Baix Penedès: Albinyana, l'Arboç, Banyeres del Penedès, Bellvei del Penedès, la Bisbal del Penedès, Calafell, Cunit, Llorenç del Penedès, el Montmell, Sant Jaume dels Domenys, Santa Oliva i el Vendrell. A la comarca de l'Alt Camp: Aiguamúrcia, Alcover, Alió, Bràfim, Cabra del Camp, Figuerola, Masllorenç, la Masó, el Milà, Montferri, Mont-ral, Nulles, el Pla de Santa Maria, el Pont d'Armentera, Puigpelat, la Riba, Rodonyà, el Rourell, Vallmoll, Valls, Vilabella del Camp i Vila-rodona. A la comarca de la Conca de Barberà: Barberà de la Conca, Blancafort, l'Espluga de Francolí, Montblanc, Pira, Rocafort de Queralt, Sarrià, Senan, Solivella, Valldaura, Vilaverd i Vimbodí.

The map shows the Cardener river flowing through the region. Key locations marked include Sant Joan de Vilatorrada, Vilatorrada, and Sant Joan de Vilatorrada. The map also shows the Cardener river and various roads connecting these locations. A scale bar at the bottom indicates distances up to 3 km.

condició de zona expectant per a la localització industrial; la seva petita dimensió en termes de concentració industrial és, precisament, un dels elements que pot fer-la atractiva per a la implantació de plantes industrials.

L'anàlisi de l'evolució industrial de l'eix el Vendrell-Valls-Montblanc intenta seguir tot un conjunt d'idees teòriques sorgides arreu del món occidental des dels anys setanta. Exposem a continuació una breu síntesi d'aquelles que creiem més fonamentals per a la comprensió de l'article³.

El desenvolupament del capitalisme requereix l'expansió geogràfica de la producció per tal de mantenir les taxes de benefici alhora que necessita reduir el temps de circulació del capital. A nivell espacial això es reflecteix en dues tendències contradictòries: l'aglomeració territorial d'activitats econòmiques i la dispersió de la producció. A partir dels anys seixanta, amb l'inici de la crisi del model d'acumulació de la postguerra, el capital inicia una estratègia de reestructuració productiva per recuperar les taxes de productivitat i de beneficis. La crisi, deguda entre altres factors a la caiguda de la productivitat, l'alça de la composició orgànica del capital i l'enfortiment dels moviments obrers, determina un nou model d'inversió que recolza en dos elements: la mobilitat del capital i l'existència de desigualtats espacials. La mobilitat del capital, essencial per superar les barreres a l'acumulació, es reflecteix en un repartiment més difós de les activitats productives sobre l'espai, distribució que aprofita les desigualtats regionals i busca aquelles àrees que ofereixen unes condicions més avantatjoses per a la producció. El desenvolupament dels mitjans de transport i comunicacions i les innovacions tecnològiques aporten els mitjans tècnics necessaris per a una nova organització del procés productiu (tant espacialment com tècnica). Dins del marc global de reestructuració econòmica, es dona un procés general de relocalització industrial que es caracteritza per la divisió de la producció i la separació espacial de les diferents fases del procés productiu. La investigació, el control i els processos més especialitzats es concentren en poques grans ciutats, i les parts de producció més estandarditzades i que requereixen mà d'obra menys qualificada es dispersen fins i tot en àrees sense tradició industrial.

Els processos de reestructuració industrial busquen l'abaratiment de la produc-

³ Aquesta secció de l'article, que tracta qüestions teòriques relacionades amb l'ús de l'espai per part de les activitats econòmiques i, més concretament, per part de la indústria, està basada en un seguit de llibres i articles publicats des de començament dels anys setanta a països com França, Itàlia, el Regne Unit i els Estats Units. Sense voler ser exhaustives, hem ressenyat a la bibliografia aquells que creiem que poden ajudar més a comprendre els aspectes espacials de la localització industrial i la utilització del territori per part de les forces econòmiques capitalistes. Voldríem destacar tres autors per la incidència que han tingut en algun moment del procés de gestació d'aquest estudi: Garofoli (1978), Walker i Storper (1981) i Lleonart (1979).

ció i el major control de la mà d'obra, que esdevé així el principal factor de localització de les activitats industrials. Per tant, la descentralització productiva intenta estendre's a àrees que ofereixen mà d'obra abundant, amb costos salarials baixos i poc organitzada sindicalment. El nivell salarial no és l'únic element que cal considerar; els empresaris també busquen amb les noves localitzacions poder establir formes de relacions laborals basades en la flexibilitat d'horari i el paternalisme, elements que contribueixen a la no-formació d'una consciència de classe. D'una banda, doncs, es busquen àrees poc industrialitzades; d'altra banda, la divisió tècnica de la producció industrial fa molt necessària la interacció dels diferents establiments d'un mateix procés productiu. Això condiciona els processos de relocalització: els territoris més afavorits per la implantació de nous establiments industrials són aquells que estan més ben connectats amb les àrees de concentració a través de xarxes de comunicació ràpides (les autopistes).

L'impacte de la descentralització sobre un territori anteriorment no industrialitzat depèn tant de les característiques de l'espai receptor i de l'ús previ que n'ha fet el capitalisme com del caràcter de la relocalització. El tipus de capital, el tipus d'organització empresarial, la causa dels moviments de la reestructuració, el tipus de sector productiu i les característiques de la regió d'origen són alguns dels elements que determinen el resultat de la descentralització.

Les àrees emissores d'establiments industrials poden experimentar dos tipus de processos. En primer lloc, la pèrdua de plantes de producció industrial pot portar a la decadència urbana i social de la zona, que es reflecteix, entre altres, en l'increment de les taxes d'atur, la disminució del nivell de vida, i certs canvis en la composició de la demanda de mà d'obra. En segon lloc, alguns centres que perden indústria reconverteixen la seva base econòmica cap a activitats dins de la branca dels serveis, o bé es consoliden com a centres de gestió, control o finançament.

La localització d'empreses fora de les àrees tradicionalment considerades industrials, porta a noves formes d'integració d'espais al capitalisme mundial. La integració d'un espai fonamentalment rural en l'espai de producció mundial no implica ni el seu desenvolupament ni la consolidació d'un creixement autòcton. Les característiques socio-econòmiques de l'espai receptor determinen com i a quin nivell el capitalisme farà servir aquest territori. Els efectes de la inversió industrial diferiran en funció de l'origen (tant econòmic com geogràfic) del capital financer. Les inversions fetes per gent de la pròpia àrea poden provenir de beneficis obtinguts a l'agricultura, al turisme, o a indústries tradicionals que troben una bona conjuntura per expandir-se. Només en casos d'empreses molt dinàmiques es podrà provocar una industrialització per efectes multiplicadors. Les inversions foranes en un espai rural són les que més contribueixen a la instal·lació de noves indústries i les que realment integren aquesta àrea en espais econòmics superiors i en els processos globals del capitalisme. El procés que es deriva de la implantació

d'establiments industrials en àrees rurals porta al creixement industrial d'aquestes, i en molt pocs casos al seu desenvolupament regional. Només en les ocasions en què l'evolució industrial va acompanyada de la creació d'un teixit també industrial compost en general de petites empreses i tallers complementaris, i quan es crea un nivell de serveis suficient per cobrir les necessitats bàsiques de les empreses, es pot dir que la industrialització d'una àrea rural ha portat a un cert desenvolupament i no exclusivament al creixement d'un sector econòmic en detriment del que anteriorment predominava (generalment, l'agricultura).

La descentralització pot fer-se a través de diferents procediments: l'ampliació d'una empresa amb la localització d'un establiment productiu fora de la zona de concentració; el trasllat d'una planta, és a dir, la relocalització física d'una empresa (que de vegades fins i tot inclou el trasllat de les oficines); o la creació d'una nova empresa en una zona rural amb centre de decisió o no a les àrees de concentració. Però hi ha també altres mètodes d'expansió física de l'espai industrial tals com la subcontractació d'empreses ja existents, l'extensió de sistemes de *putting-out*, etc. En molts casos la industrialització rural suposa una expansió de l'economia submergida, de difícil quantificació, que aprofita les característiques de la mà d'obra disponible: atur temporal, treball femení a domicili, existència d'altres fonts d'ingressos, reproducció parcial de la mà d'obra fora del mercat... Al mateix temps s'ha de tenir en compte que el tipus de feines descentralitzades no requereix, en la seva majoria, una alta qualificació.

En termes generals les àrees receptores d'indústria forana experimenten un creixement dels llocs de treball industrial disponibles, però la seva evolució econòmica queda supeditada a decisions, control i finançament localitzats en àrees llunyanes i substancialment diferents quant a estructura econòmica i social. La separació entre gestió i producció dins del procés productiu industrial tendeix a desenvolupar una especialització regional alhora que estimula els fluxos d'informació, capital i mercaderies.

Una anàlisi de possibles moviments industrials a Catalunya ens mostra com, els anys seixanta, la concentració industrial de Barcelona comença a estar saturada i s'inicien nous moviments espacials d'empreses industrials. Aquests moviments es produeixen en un primer moment cap a zones molt properes al gran centre urbà, dins de l'àrea metropolitana, i ja més tard cap a zones més allunyades, però ben comunicades gràcies a les autopistes. L'àrea del Vendrell, Valls i Montblanc, en la seva condició de zona de no-concentració industrial propera a Barcelona, des de la construcció de l'autopista, és susceptible de rebre des d'aquest centre i d'altres de més llunyans, empreses en règim d'ampliació o trasllat. Això pot significar una nova organització del territori en funció dels punts d'origen del capital, que estan majoritàriament localitzats a Barcelona i voltants.

Al llarg d'aquest estudi volem demostrar que es crea, a l'eix el Vendrell-Valls-

Montblanc, un nou espai industrial fomentat per agents forans que «arriben» per l'autopista. Es tracta de veure com una àrea rural situada fora de les zones de concentració sofreix un procés d'industrialització degut a l'evolució general del capitalisme i afavorit per la creació d'una infraestructura de comunicació ràpida, procés que transforma la seva base socio-econòmica i la integra en espais de producció més amplis.

Quant a metodologia, ens hem topat amb una gran manca d'informació sobre aspectes que consideràvem fonamentals, com per exemple el nombre d'empreses que obren i tanquen cada any o els moviments diaris de treballadors entre municipis. Hem treballat, doncs, amb les dades estadístiques existents, algunes d'elles no publicades, i hem intentat corregir alguns dels errors evidents que contenen. Per una altra banda, el nostre interès per conèixer les raons de la industrialització de l'àrea el Vendrell-Valls-Montblanc ens ha portat a considerar necessària la realització d'una enquesta que posi l'èmfasi a determinar els motius de localització dels nous establiments industrials a la zona d'estudi. L'objectiu era passar l'enquesta a tots els establiments localitzats amb posterioritat al 1970, a més a més dels que, per la seva dimensió o rellevància dins d'un municipi, es poguessin considerar elements destacats en la dinàmica industrial de l'àrea. Els resultats obtinguts consten de seixanta-sis enquestes que s'ajusten quasi completament als nostres objectius.

L'enquesta constava de diferents blocs de preguntes, alguns dels quals, com el referent a inversions i creació de llocs de treball, no mereixen fiabilitat suficient per extreure'n cap conclusió. Voldríem destacar aquí les divisions que s'han fet per a tres de les preguntes, ja que són les que més contribueixen a aclarir l'objectiu de l'estudi. En primer lloc, dins l'apartat «tipus d'implantació de l'establiment» distingíem entre ampliació, trasllat i nova indústria; això ens permet analitzar l'ús estratègic que l'empresa fa del nou establiment que localitza a l'àrea d'estudi. En segon lloc, l'apartat sobre «origen del capital de l'establiment» admetia cinc categories diferents: local, local amb participació forana, forà de la zona de Barcelona, forà de la resta d'Espanya i forà de l'estranger; així podem saber on es troba situada la gent que s'interessa per l'activitat industrial de l'eix el Vendrell-Valls-Montblanc. Finalment, a l'apartat «raons de localització» hi havia fins a nou possibilitats diferents: transports i comunicacions, preu del sòl, disponibilitat de mà d'obra, nivell de conflictivitat laboral, raons personals, proximitat al mercat, nivell salarial, proximitat a les primeres matèries i altres. La combinació de les respostes donades a aquests tres aspectes de la localització industrial és el que contribueix a matisar i completar la informació obtinguda amb l'anàlisi d'estadístiques.

EL CREIXEMENT DE LA INDÚSTRIA A L'EIX EL VENDRELL-VALLS-MONTBLANC

En els darrers vint anys, l'eix el Vendrell-Valls-Montblanc ha experimentat un procés de creixement industrial diferent i, en certa manera, de major rellevància que l'evolució general de Catalunya.

El creixement industrial d'una àrea es pot mesurar amb diferents elements: els llocs de treball que ofereix, el nombre de treballadors industrials que té, les inversions que es realitzen en el camp industrial, i els volums de producció i consum de materials industrials. Per manca de dades sobre alguns d'aquests elements, ens limitarem en el present estudi a analitzar l'evolució del factor mà d'obra, és a dir, la dinàmica de creixement de l'oferta i demanda de mà d'obra en el sector econòmic industrial. Això significa analitzar dades de llocs de treball oferts i població activa industrial, dades que, comparades per a cada municipi, ens permeten determinar el seu rol quant a les relacions laborals que estableix amb l'entorn. El municipi és una unitat administrativa que sovint no coincideix amb el funcionament econòmic del territori. Això fa que hi hagi migracions intermunicipals que contribueixen, en molts casos, a l'estructuració jerarquitzada de pobles i ciutats sobre el territori. Aquestes migracions no es limiten només a fluxos diaris de mà d'obra; poden estendre's amb certa facilitat a altres aspectes econòmics com el comerç o els serveis (sense voler entrar en àmbits com la cultura i la política). Tot i que l'entitat municipal pot semblar artificial a l'hora de fer una anàlisi del funcionament industrial d'un territori, l'estructura de les dades recollides en les estadístiques és una de les raons que ens obliga a considerar aquesta unitat territorial com a element base indivisible. L'anàlisi dels fluxos diaris de mà d'obra entre els diferents municipis de l'àrea que estudiem ens ha de portar a la delimitació d'unes àrees de mà d'obra que englobin aquests fluxos i que alhora compleixin altres funcions econòmiques com a àrees de comerç i serveis.

Llocs de treball i població industrial

L'anàlisi de les dades de llocs de treball industrial en els anys 1964, 1970 i 1981 demostra que l'evolució de l'oferta industrial a l'eix el Vendrell-Valls-Montblanc segueix una dinàmica diferent respecte a la mitjana de Catalunya. Entre el 1964 i el 1970 el creixement de l'oferta industrial a l'eix el Vendrell-Valls-Montblanc és lleugerament inferior al de Catalunya (24,9% i 26,2% respectivament); mentre que entre el 1970 i el 1981 la situació és totalment diferent: l'oferta de treball industrial a l'eix el Vendrell-Valls-Montblanc creix en un 27,8% mentre que a Catalunya decreix en un 34%.

L'any 1964, l'eix el Vendrell-Valls-Montblanc té un total de 7.437 llocs de tre-

ball (taula I) repartits molt desigualment sobre el territori: quasi el 40% es concentra a la ciutat de Valls (2.939 llocs), un 16,6% al Vendrell (1.233 llocs) i un 8,7% a Montblanc (645 llocs). La resta queda repartida principalment entre sis municipis que tenen entre 200 i 450 llocs de treball cada un i agrupen el 25,6% del volum global. Són l'Arboç i Calafell prop del Vendrell, Pla de Santa Maria i Alcover prop de Valls, i la Riba i l'Espluga de Francolí prop de Montblanc.

La situació descrita per al 1964 és força diferent l'any 1970 a causa del creixement de nuclis fins aleshores molt poc industrials. L'augment de llocs de treball en aquest període (en nombre de 1.852) es concentra en un 83% a nou municipis que estan repartits sobre tres eixos de comunicació (gràfic II).

TAULA I
Evolució dels llocs de treball industrial 1964-1981

Municipi	1964	1970	1981	1964-1970	1970-1981	1964-1981
Aiguamúrcia	72	47	90	-25	43	18
Albinyana	2	15	32	13	17	30
Alcover	237	194	350	-43	156	113
Alió	2	1	11	-1	10	9
l'Arboç	430	646	1.412	216	766	982
Banyeres del Penedès	4	27	61	23	34	57
Barberà de la Conca	3	3	12		9	9
Bellvei del Penedès	13	157	221	144	64	208
la Bisbal del Penedès	144	104	95	-40	-9	-49
Blancafort			10		10	10
Bràfim	26	48	38	22	-10	12
Cabra del Camp	6	8	12	2	4	6
Calafell	364	528	466	217	-62	102
Cunit	4	71	122	67	57	118
l'Espluga de Francolí	251	480	640	229	160	389
Figuerola del Camp						
Llorenç del Penedès	46	90	172	44	82	126
Masllorenc	3	39	12	36	-27	9
la Masó	7	10	22	3	12	15
el Milà	62	61	82	-1	21	20
Montblanc	645	869	1.019	224	150	374
Montferri	2	3	2	1	-1	
el Montmell	8			-8		-8
Mont-ral		19		19	-19	
Nulles		6	6	6		6
el Pla de Santa Maria	259	215	351	-44	136	92
Pira	1	7	10	6	3	9
el Pont d'Armentera	19	73	25	54	-48	6

TAULA I (continuació)

Municipi	1964	1970	1981	1964-1970	1970-1981	1964-1981
Puigpelat	3	4	34	1	30	31
la Riba	360	357	329	-3	-28	-31
Rocafort de Queralt	1	12	20	11	8	19
Rodonyà	2	1	11	-1	10	9
el Rourell		3	1	3	8	11
Santa Oliva	16	19	59	3	40	43
Sant Jaume dels Domenys	23	24		3	-24	-21
Sarral	50	202	251	152	49	201
Senan						
Solivella		7	74	7	67	74
Valleclara			5		5	5
Vallmoll	32	55	57	23	2	25
Valls	2.939	3.096	4.000	157	904	1.061
el Vendrell	1.233	1.433	1.422	200	-11	189
Vilabella	31	57	118	26	61	87
Vila-rodona	14	34	100	20	66	86
Vilaverd	22	134	10	112	-124	-12
Vimbodí	103	130	98	27	-32	-5
Total	7.437	9.289	11.872	1.852	2.583	4.435

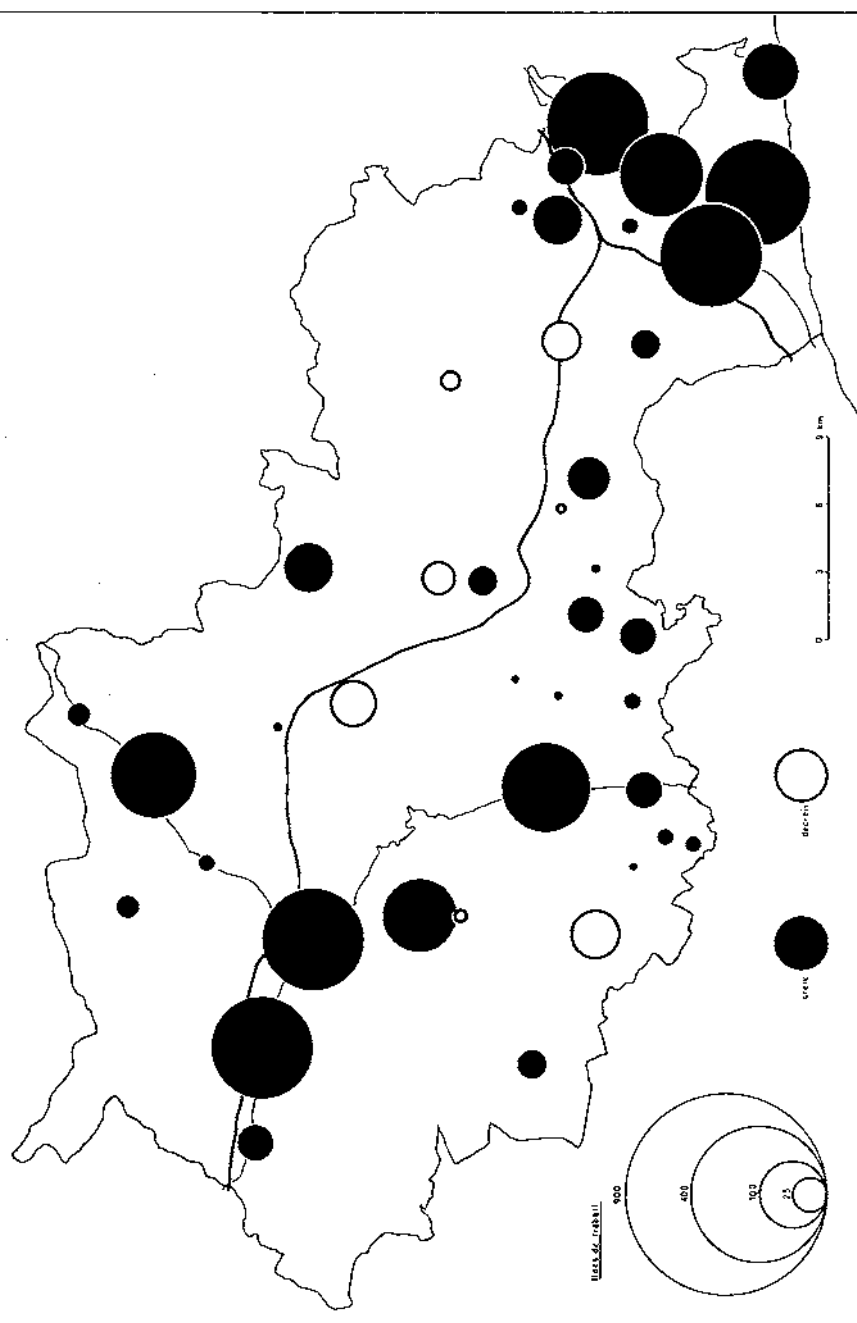
Font: Elaboració pròpia a partir de les dades dels «censos industrials» del 1964, 1970 i 1981.

Sobre la carretera N-340, de Barcelona a Tarragona i València, creixen nuclis lligats a l'expansió de la concentració barcelonina i al desenvolupament del turisme a la costa. L'Arboç i Calafell augmenten en més d'un 50% la seva oferta d'ocupació, que ja era important el 1964, i arriben a tenir 646 i 480 llocs respectivament (taula I). Bellvei, insignificant industrialment el 1964, creix molt (157 llocs de treball) per la implantació de dues empreses. I el Vendrell incrementa l'oferta de treball en un 16,2%, però perd importància relativa dins el conjunt de l'àrea.

Sobre la carretera N-240, que va de Tarragona a Lleida, creixen amb diferents dinàmiques industrials els municipis de Valls, Montblanc, Vilaverd i l'Espluga de Francolí. Valls, el nucli amb més indústries i més llocs de treball, creix molt per sota de la mitjana de Catalunya i també per sota dels municipis de l'àrea que experimenten un augment. Amb tot, el seu increment global (3,5%) és enganyós, ja que hi ha un sector, el tèxtil, que s'enfonsa, mentre d'altres creixen molt. Montblanc experimenta una diversificació de la indústria i guanya 224 llocs de treball, al mateix temps que l'Espluga i Vilaverd creixen molt per la localització d'una empresa en cada cas.

Situat a l'eix comarcal C-241, que uneix Montblanc i Igualada per Santa Colo-

Gràfic II. Evolució dels llocs de treball 1964-1970.

ma de Queralta, hi ha Sarraí, centre que veu triplicar el treball industrial amb el desenvolupament del sector de la construcció i els que hi estan relacionats.

Els municipis que més creixen entre el 1964 i el 1970 segueixen, doncs, diferents camins: diversificació de l'economia (el Vendrell, Valls, i Montblanc), desenvolupament d'un sol sector (Calafell i Sarraí) o implantació d'empreses dominants (l'Arboç, Bellvei, Vilaverd i l'Espluga). Entre el 1964 i el 1970 els municipis que perden un volum important de llocs de treball són el Pla de Santa Maria i la Bisbal de Penedès, pel tancament d'una empresa a cada un, i Alcover i Aiguamúrcia, on decreixen pràcticament totes les activitats industrials. Són nuclis amb un nivell de llocs de treball industrial elevat tractant-se de zones rurals, però el seu aïllament dels eixos de comunicació que es desenvolupen més en aquesta època els posa en desavantatge respecte a d'altres pobles.

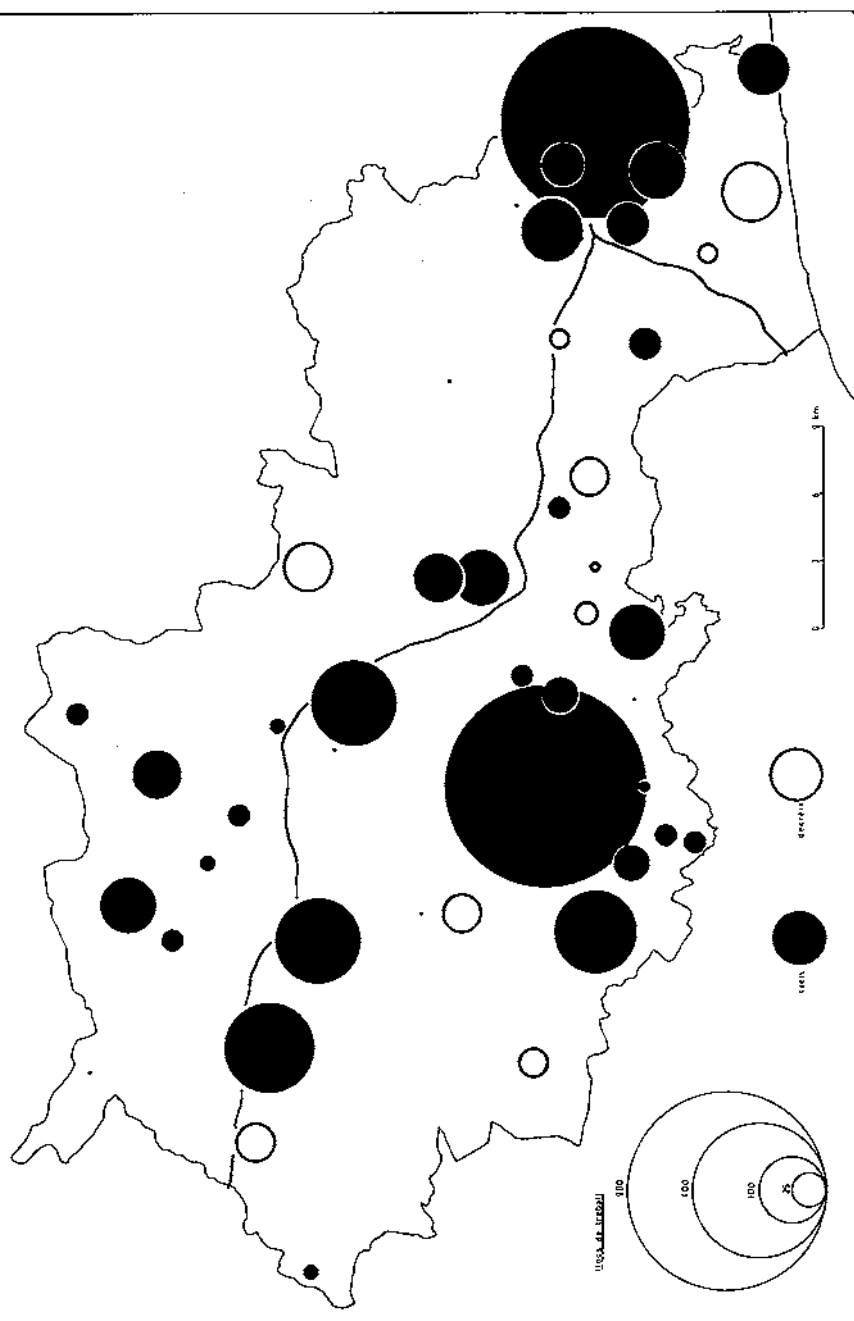
El 1970, els 9.289 llocs de treball existents es distribueixen seguint els eixos de comunicació citats, que en conjunt reuneixen el 80% de l'oferta total de treball industrial. El creixement del pes específic de nuclis com Montblanc, l'Arboç, Calafell i l'Espluga fa que Valls, tot i tenir 3.096 llocs de treball, perdi importància relativa. El mateix passa al Vendrell que en aquest any és encara, de molt, el segon nucli industrial en importància, amb 1.433 llocs de treball (taula I).

El model de creixement de l'ocupació en el període 1970-1981 canvia molt respecte al període anterior i se centra en dos focus: Valls i l'Arboç (gràfic III). Del creixement total de 2.583 llocs, aquests dos nuclis n'absorbeixen el 65%. El gran increment de Valls, lleugerament superior a la mitjana de l'àrea (un 29,9% davant d'un 27,8%), es deu en part a la instal·lació d'un polígon industrial que entra en funcionament a començament dels anys setanta. L'Arboç supera el doble dels llocs de treball que tenia el 1970 (passa de 646 a 1.412) a causa de la localització d'una gran empresa de vidre, la Cristalería Española.

Aquests dos focus no tenen cap relació entre ells, però es troben units a Barcelona per un eix de comunicació ràpida (l'autopista A-2). En general, les autopistes permeten millorar l'accessibilitat dels punts pròxims als seus enllaços deixant entre ells zones comparativament més mal comunicades. En el cas que ens ocupa, la construcció de les autopistes A-7 i A-2 ha aprofitat a Barcelona una àrea intermèdia entre Tarragona i Lleida. Aquesta aproximació ha suposat per a certs municipis el seu creixement industrial basat sovint en indústries vingudes de fora. L'allunyament relatiu dels municipis sense sortida d'autopista pot portar a l'enfonsament de la seva indústria tradicional.

Els enllaços d'autopista amb incidència en el creixement de l'àrea d'estudi són, a l'autopista A-7, el del Vendrell, i a l'autopista A-2, el de Santa Margarida i els Monjos, el de Valls-Vila-rodonà, el del Pla de Santa Maria-Valls, i el de Montblanc. Excepte en el cas del Vendrell, als nuclis de població propers a aquests enllaços han crescut els llocs de treball industrial, encara que a un ritme inferior al de Valls

Gràfic III. Evolució dels llocs de treball 1970-1981.

i l'Arboç. S'observa així (gràfic III) la configuració d'un eix discontinu amb quatre punts d'industrialització: l'Arboç i els municipis de Banyeres, Bellvei i Llorenç del Penedès (aquests darrers amb creixements entre 30 i 80 llocs de treball); Vila-rodona, Aiguamúrcia i Vilabella amb un augment similar; Valls i el Pla de Santa Maria, nuclis que incrementa en 163 la seva oferta de treball gràcies a la localització de dues empreses, i l'àrea de Montblanc i l'Espluga, que creixen uns 150 llocs de treball cada un.

Per la seva proximitat a un enllaç d'autopista, el Vendrell hauria de ser un dels centres d'increment de l'ocupació al sector secundari, però l'enfonsament del sector de la construcció als anys setanta fa que aparentment aquest municipi perdi llocs de treball industrial. Si prescindim de la construcció, s'observa un augment de la indústria manufacturera: 301 llocs de treball en els anys 1970-1981 (taula I). Un fenomen similar, però no tan acusat, s'esdevé al municipi veí de Calafell. La resta dels municipis que decreixen en aquest període s'expliquen per la crisi d'un sector: el tèxtil. Es tracta de nuclis de població amb alguna empresa en aquesta activitat que es troben fora dels eixos de comunicació. Són la Bisbal del Penedès, el Pont d'Armentera, Masllorenç i la Riba⁴.

L'evolució dels llocs de treball entre el 1970 i el 1981 configura, en aquest darrer any, una distribució centrada en quatre punts: Valls, amb la meitat de l'oferta de treball de l'àrea (4.000 llocs); el Vendrell i l'Arboç, amb quasi 1.500 llocs cada un; i Montblanc amb poc més de 1.000⁵ (taula I). La resta de nuclis amb més de 250 llocs de treball són l'Espluga de Francolí (que en té 640) i el Pla de Santa Maria (351 llocs), pel fet de tenir una major accessibilitat als grans nuclis industrials; Alcover (350 llocs), per la seva situació intermèdia entre Valls, Reus i Tarragona; Calafell (466 llocs), que tot i el seu decreixement conserva encara un volum important d'ocupació, i Sarral (251 llocs), pel desenvolupament d'un sector industrial lligat als recursos de l'àrea: els materials de construcció. Finalment hi ha tres municipis amb més de 100 llocs de treball que han crescut per la seva bona posició relativa dins del teixit industrial, és a dir, perquè estan ben comunicats amb els centres més dinàmics. Són Bellvei i Llorenç al Baix Penedès i Vilabella prop de Valls.

La distribució i evolució dels llocs de treball entre 1964 i 1981 no es correspon exactament amb el desenvolupament i creixement del nombre de treballadors industrials. El 1970, amb un total de 10.982, els treballadors industrials es concentren a Valls (el 30%) i en menor grau al Vendrell i Montblanc (1.493 i 906,

⁴ El municipi de Vimodí apareix al gràfic III com a centre decreixent en oferta de treball, però això es deu als errors detectats al Cens Industrial del 1981. Si considerem les empreses que manquen a les estadístiques, manté el mateix nivell d'ocupació que tenia el 1970.

⁵ S'ha de tenir present l'omissió al Cens Industrial del 1981 d'una empresa d'uns 125 treballadors.

respectivament) (taula II). Amb un volum al voltant dels cinc-cents actius trobem municipis com l'Arboç, Alcover, l'Espluga i Calafell. Amb diferències internes importants quant a municipis i quant a sectors, hi ha, el 1970, 1.693 actius que treballen fora de l'àrea definida. Aquest dèficit en l'oferta de treball queda parcialment cobert el 1981, ja que el creixement de llocs de treball és molt superior al d'actius: el volum de llocs de treball augmenta en 2.583, mentre que els treballadors industrials només augmenten en 1.527. Aquest creixement d'actius a la indústria se centra, en el període 1970-1981, a Valls i l'Arboç-Banyeres de Penedès, que absorbeixen el 67% del creixement total (gràfic IV). La resta de municipis que guanya actius industrials ho fa molt moderadament, i és de destacar el decreixement de la Bisbal del Penedès (per l'enfonsament del sector tèxtil), de Vilaverd i Vimodri (on els llocs de treball es mantenen) i de l'Espluga de Francolí (on l'oferta d'ocupació creix sensiblement).

TAULA II

Dèficits i excedents de llocs de treball industrial (1970 i 1981)

	1970			1981		
	Llocs de treball	Treballadors	Excedent	Llocs de treball	Treballadors	Excedent
Aiguamúrcia	47	15	32	90	39	51
Albinyana	15	55	-40	32	68	-34
Alcover	194	504	-310	350	554	-204
Alió	1	25	-24	11	26	-15
l'Arboç	646	558	88	1.412	973	439
Banyeres del Penedès	27	160	-133	61	316	-255
Barberà de la Conca	3	35	-32	12	46	-34
Bellvei del Penedès	157	130	27	221	138	83
la Bisbal del Penedès	104	364	-260	95	188	-93
Blancafort		20	-20	10	45	-35
Bràfim	48	45	3	38	35	3
Cabra del Camp	8	20	-12	12	37	-15
Calafell	528	479	49	446	502	-36
Cunit	71	60	11	122	130	-8
l'Espluga de Francolí	480	501	-21	640	484	156
Figuerola del Camp		5	-5		15	-15
Llorenç del Penedès	90	125	-35	172	200	-28
Masllorenc	39	30	9	12		12
la Masó	10	10	0	22	15	7
el Milà	61		61	82	21	61
Montblanc	868	906	-37	1.019	1.017	2
Montferri	3	10	-7	2	9	-7

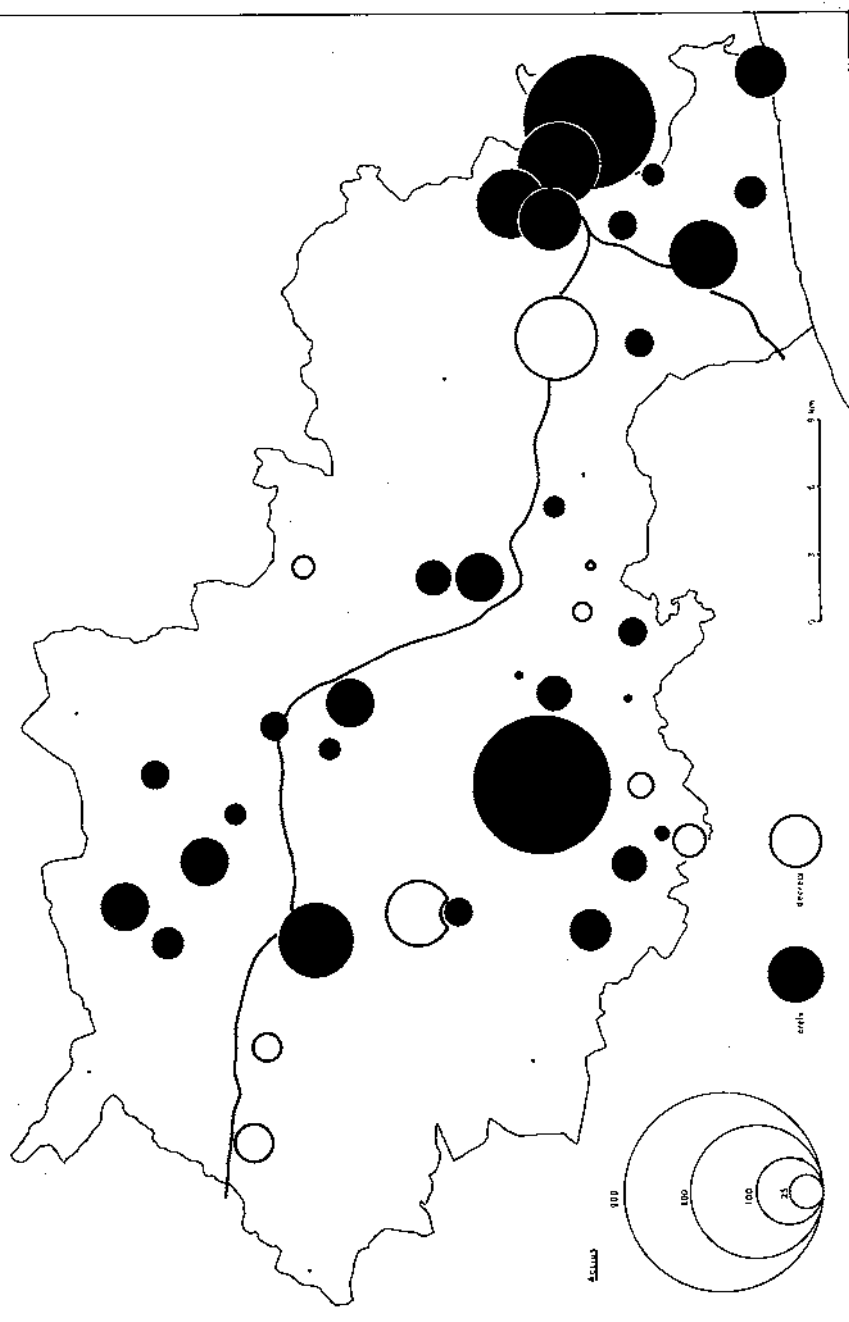
TAULA II (continuació)

	1970			1981		
	Llocs de treball	Treballadors	Excedent	Llocs de treball	Treballadors	Excedent
el Montmell		5	-5			
Mont-ral	19		19			
Nulles	6	30	-24	6	31	-25
el Pla de Santa Maria	215	261	-46	351	309	42
Pira	7	20	-13	10	66	-56
el Pont d'Armentera	73	145	-72	25	136	-111
Puigpelat	4	15	-11	34	44	-10
la Riba	357	260	97	329	273	56
Rocafort de Queralt	12	30	-18	20		20
Rodonyà	1	25	-24	11	33	-22
el Rourell	3	55	-52	11	32	-21
Santa Oliva	19	183	-164	59	196	-137
Sant Jaume dels Domenys	24	55	-31		156	-156
Sarral	202	280	-78	251	284	-33
Senan						
Solivella	7	35	-28	74	83	-9
Vallclara		5	-5	5		5
Vallmoll	55	171	-116	57	153	-96
Valls	3.096	3.264	-168	4.000	3.714	286
el Vendrell	1.433	1.493	-60	1.422	1.595	-173
Vilabella	57	85	-28	118	103	15
Vila-rodona	34	85	-51	100	155	-55
Vilaverd	139	169	-30	10	67	-57
Vimbodí	130	254	-124	98	221	-123
Total	9.289	10.982	1.693	11.872	12.509	-637

Font: Elaboració pròpia a partir dels «censos industrials» del 1970 i 1981 i dels censos de població dels mateixos anys.

L'anàlisi del creixement i repartiment dels llocs de treball entre el 1964 i el 1981 dibuixava un cert eix discontinu que seguia les autopistes i els seus enllaços amb la xarxa de carreteres. Aquesta distribució no es dona de manera tan clara en el cas dels actius industrials, que creixen més en funció dels nuclis urbans que es desenvolupen que no en funció dels punts de bona connectivitat amb els centres econòmics del país. La no-coincidència en la localització física de llocs de treball i treballadors entreveu la necessària mobilitat dels darrers i, per tant, l'estructuració del territori en pols d'oferta de mà d'obra.

Gràfic IV. Evolució dels actius industrials 1970-1981.

Delimitació d'àrees d'influència

Entre el 1970 i el 1980 es produeixen a l'eix el Vendrell-Valls-Montblanc canvis profunds en l'estructura de l'ocupació i en el volum i tipus d'oferta de llocs de treball. La transformació qualitativa i quantitativa de la base industrial es reflecteix en un augment generalitzat de l'oferta de treball i en una diversificació del tipus d'activitat. L'especialització industrial d'alguns municipis varia, i la dinàmica econòmica de la zona es lliga a nous elements. Aquests són, fonamentalment, empreses d'origen forà que localitzen part de la seva producció en aquesta àrea.

No trobem, doncs, una transformació derivada d'un procés d'expansió-diversificació-especialització endogen a l'evolució econòmica de la zona, sinó que són agents exteriors els que provoquen el creixement industrial de l'eix el Vendrell-Valls-Montblanc.

A partir dels anys setanta s'esdevé a la zona que analitzem una ampliació de la seva estructura industrial basada en la localització d'indústries pertanyents als sectors metal·lúrgic, químic i del vidre. En la majoria dels casos, pel seu caràcter puntual, es configura certa especialització espacial que s'accentua amb la crisi general del principal sector de l'àrea: el tèxtil.

L'ampliació i diversificació de l'oferta de treball industrial representen l'aparició d'alternatives d'ocupació que poden originar dos tipus de processos: la immigració cap als focus de treball o l'accentuació de l'abandó parcial o total de l'activitat agrícola. Comporten un augment dels ingressos que poden ser font de creixement de les activitats terciàries, motor de modernització i d'alça del nivell de vida.

La instal·lació d'una planta de producció industrial genera una sèrie de fluxos, la direcció i intensitat dels quals depèn del tipus de l'establiment, de la seva dimensió i del caràcter de l'empresa. Els principals fluxos que afecten l'estructura del territori on s'implanta són els de mà d'obra i els d'ingressos. Un nou establiment industrial actua com a focus d'atracció de treballadors en un grau directament lligat a la seva dimensió i al tipus de producció. D'aquesta manera, les indústries més grans i pertanyents a sectors amb més necessitat de mà d'obra exerciran la seva influència sobre territoris més amplis, o bé en un grau més intens sobre els nuclis de població on es localitzin. S'estableixen alhora uns fluxos (els salarials) de sentit contrari (de l'establiment cap a l'àrea) que ajuden a definir les zones que en un grau o altre estan lligades al centre de producció. És així com l'estudi de la mobilitat laboral i les zones de reclutament de mà d'obra permeten entendre la nova organització territorial que se'n deriva (configuració de nous eixos de trànsit, planificació dels serveis de transport, àrees d'intercanvi...).

Els altres fluxos generats per una planta productiva (mercaderies, capital, informació, tecnologia...) són molt importants en l'estructuració de l'espai, però per la seva organització a escales més àmplies no actuen sobre el funcionament intern

de l'àrea on es localitza la indústria, sinó en la seva relació amb espais superiors. Més que no els espais d'aprovisionament i de comercialització dels establiments industrials, els elements que orienten la possible nova organització territorial són els que han fet possible la localització d'indústria. Podem dir que, en el cas de l'eix el Vendrell-Valls-Montblanc, el factor que ha portat a la zona a ser un espai d'expansió de la indústria ha estat l'apropament a l'àrea barcelonina gràcies a la construcció de l'autopista.

L'anàlisi de la distribució i evolució dels sectors industrials, així com dels seus dèficits i excedents en llocs de treball, permet definir els principals centres de producció de l'eix i esbossar les seves probables àrees d'influència⁶. Podem dir que en la nostra àrea d'estudi hi ha quatre centres industrials principals: l'Arboç, el Vendrell, Valls i Montblanc.

Valls és el centre més dinàmic i complex de tota la zona, i el que, per la seva dimensió demogràfica i industrial, exerceix influència sobre un territori més ampli. S'ha desenvolupat en els darrers anys com a centre metal·lúrgic de manera que més del 20% del total d'actius treballa en aquest sector. La indústria del metall d'aquesta ciutat creix molt lligada a dues empreses: Mecanismos Auxiliares Industriales i Metalúrgicas Moncunill; però dos factors més es combinen en el desenvolupament industrial de Valls: l'autopista A-2 i l'existència d'un polígon industrial. Aquest ha estat ocupat per empreses foranes que han vist en el trinomi polígon-centre urbà-comunicació ràpida una localització avantatjosa. El gran volum d'oferta de treball fa que el 1981 l'atracció de Valls s'exerceixi sobre un radi d'aproximadament vint-i-cinc quilòmetres, sobretot en direcció a Tarragona i Reus. Diàriament, volums no menyspreables de treballadors es desplacen des dels municipis del Tarragonès i el Baix Camp cap a la metal·lúrgia de Valls. Aquesta ciutat no és només un focus d'atracció de mà d'obra dels municipis del voltant i de les comarques properes, sinó que es configura com a centre de serveis. És pràcticament l'únic nucli de l'àrea que assoleix volums de serveis considerables (absoluts i relatius).

Malgrat el domini del sector del metall, Valls disposa d'una oferta de llocs de treball diversificada on destaquen les indústries de confecció, fusta, paper i alimentació. Cap d'aquestes no es pot considerar sector punta, motor de creixement. L'activitat química, poc representada a Valls, és a la base dels centres industrials de

⁶ Per a esbossar els límits de les àrees d'influència hem utilitzat, a més a més de les dades sobre llocs de treball i població activa industrial per a cada municipi, la informació sobre fluxos laborals i per compres no quotidianes en municipis de menys de 2.000 habitants que figura al llibre *Els Serveis Municipals a Catalunya* (Generalitat de Catalunya, Barcelona 1982). En alguns casos hem fet servir també informació obtinguda en les enquestes i el treball de camp.

segon ordre d'aquesta zona: Alcover i el Pla de Santa Maria. El lligam de la implantació química d'Alcover amb l'àrea tarragonina fa que l'empresa que hi ha (Marchon Española, de productes bàsics per a cosmètics) estigui més orientada cap a la zona de Reus que cap a Valls. Tot i ser un centre amb un volum d'ocupació industrial important, Alcover no atrau actius dels municipis més petits i rurals de la nostra àrea d'estudi. Pel grau de població ocupada al terciari sembla que cobreix les seves pròpies necessitats en serveis bàsics i es desplaça a Reus i Valls per a serveis de nivell superior⁷.

El Pla de Santa Maria es constitueix en nucli industrial dinàmic gràcies a la localització d'un intercanviador de l'autopista A-2 que uneix Valls amb aquest eix de comunicació passant pel polígon industrial. La localització de Poliglás (fibre de vidre) i Henry Colomer (perfumeria) ha provocat un fort augment de l'oferta de treball industrial i ha portat a la diversificació del Pla, que abans del 1975 se centrava exclusivament en una empresa tèxtil de dimensió mitjana. Això no significa un gran descens dels actius ocupats al tèxtil (30%), sinó que representa un focus de treball per als municipis del voltant. Malgrat que el creixement industrial ha comportat el desenvolupament de l'activitat terciària, el Pla de Santa Maria no es configura com a centre de serveis. S'ha de tenir present que, tot i la seva localització favorable a la implantació industrial, aquest municipi no ha crescut més per la influència distorsionadora de Valls i del seu polígon. El polígon de Valls és un dels més grans de Catalunya, amb una capacitat d'ocupació d'unes 350 ha, i intenta atraure qualsevol establiment que vulgui instal·lar-se a l'àrea. L'únic avantatge que ofereix el Pla davant d'un polígon amb unes infraestructures ja consolidades (pavimentació, clavegueram, enllumenat, xarxa elèctrica i telefònica...) és el preu del sòl, més barat precisament perquè no disposa de cap d'aquests serveis. No és només el polígon el que distorsiona l'evolució industrial del Pla: Valls, pel seu volum de població i la seva dimensió, és un nucli urbà de forta atracció.

Dins l'àrea d'influència de Valls trobem altres petits nuclis d'industrialització centrats en el sector tèxtil i confecció. Es tracta de l'eix Vila-rodona-Aiguamúrcia-el Pont d'Armentera i el mini-polígon de Vilabella. El primer es configura com una subàrea deslligada en part del centre industrial secundari més proper (el Pla de Santa Maria). El desenvolupament d'una mini-àrea industrial (amb empreses de confecció, metal·lúrgia i química) fora del nucli urbà de Vilabella és en certa mesura un reflex de l'existència de l'intercanviador d'autopista de Vila-rodona. Aquest focus està directament lligat a Valls i a la via de comunicació ràpida. Podria dir-se que s'estableix un flux de circulació nord-sud (el Pont d'Armentera-Vila-rodona-Vilabella-Tarragona) paral·lel al de la N-240, però de molt menor intensitat.

⁷ La informació sobre fluxos de serveis s'ha extret del treball fet per l'Institut Universitari d'Estudis Territorials (IUNET) amb dades del 1978.

El creixement urbano-industrial de Valls fa que el seu radi d'atracció de mà d'obra s'ampliï i s'intensifiqui entre el 1970 i el 1981. No defineix unes àrees d'influència perfectes ja que la població se sent atreta per altres nuclis tant interns com externs a la zona d'estudi (gràfic V). Les necessitats laborals de la població es cobreixen en centres de producció com el Pla de Santa Maria, Vila-rodona, Vilabella... que defineixen àrees de reclutament de mà d'obra que se sobreposen. Hi ha una part dels actius que es desplaça fora de l'àrea, sobretot cap a Tarragona i Reus, fluxos que s'intensifiquen per a cobrir les necessitats de serveis, ja que l'únic centre terciari important és Valls. Un cert reflex d'aquesta mobilitat es veu en la distribució de la xarxa d'autobusos, que inclou aquelles línies que pel seu horari poden ser utilitzades pel transport laboral⁸. S'hi aprecia l'existència d'uns eixos de circulació amb predomini del trànsit nord-sud. Són de destacar les línies centrades a Valls, com la d'origen a Sarrià amb parada al polígon, fet que sembla demostrar, i les dades de mobilitat laboral ho corroboren, que l'atracció industrial de Valls s'estén fins a aquest municipi i Rocafort de Queralt. Altres línies uneixen Valls amb el Pont d'Armentera i els pobles més petits. A partir de Valls els recorreguts s'intensifiquen cap a Tarragona i Reus. Però no tot el trànsit convergeix a la ciutat de Valls. Hi ha un eix paral·lel, ja citat, que pel Pont d'Armentera, Vila-rodona i Vilabella estableix connexió amb Tarragona, però són línies que no permeten arribar als centres de producció abans de les nou del matí. En canvi sí que és possible establir un flux entre aquests nuclis i l'àrea del Vendrell. De totes maneres s'ha de parlar esment que els autobusos només transporten una petita part dels treballadors, ja que la mobilitat particular és elevada i es pot donar el cas que hi hagi autobusos pertanyents a una empresa.

Per resumir, podem dir que Valls es configura en els darrers deu anys com a nucli organitzador del territori que l'envolta, fet que ha estat possible pel desenvolupament de factors externs que han portat al creixement de la ciutat. Entre aquests factors exteriors cal destacar alguns aspectes de l'evolució general del capitalisme —per exemple, la localització de la Ford al País Valencià ha permès l'ampliació de Mecanismos Auxiliares Industriales (MAI)—, i les polítiques d'expansió industrial, materialitzades en la construcció d'una autopista i la delimitació d'un polígon.

Montblanc es configura en els darrers deu anys com a nucli de descentralització industrial molt estretament lligat a l'autopista. Els establiments que s'hi implanten són principalment del sector metallúrgic, amb produccions relacionades amb la indústria de l'automòbil. Aquestes plantes productives (Frape-Behr, de transformats metàl·lics per a l'automòbil; Simo, de coixinets), juntament amb l'establi-

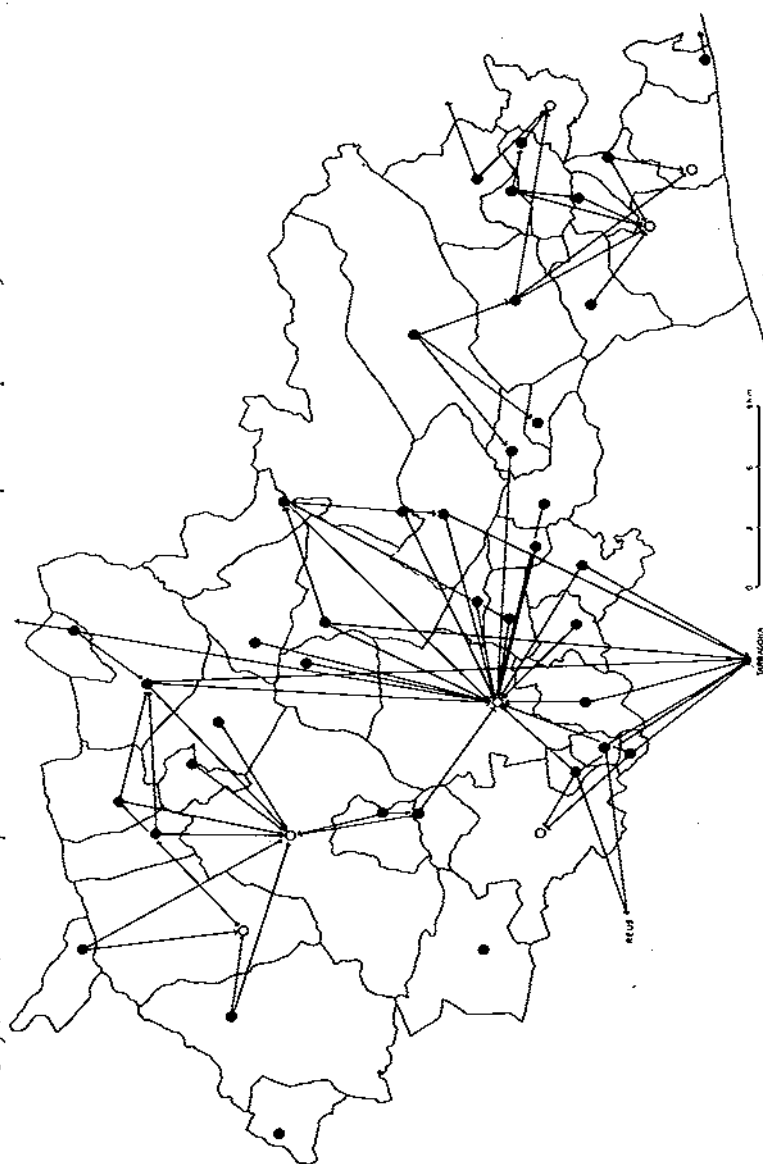
⁸ Font: Generalitat de Catalunya. *Indicador d'horaris dels autobusos interurbans i suburbans. Catalunya, 1982.*

ment de Congost S.A. (joguines) i l'empresa Cadem (embalatges) fan de Montblanc un municipi on alguns sectors tenen cada cop més importància. D'aquesta manera el nucli canvia la seva especialització a través de la diversificació: el sector tèxtil perd importància quant a llocs de treball, però el seu pes relatiu dins la població activa es manté pràcticament des del 1970; els sectors metal·lúrgic i del paper i la producció de juguines (classificada dins del sector «altres») augmenten molt l'oferta de treball. Atès que es produeix un creixement més fort en llocs de treball que no en població activa industrial, es pot deduir que una part dels nous llocs de treball són ocupats per actius d'altres municipis que es desplacen diàriament a Montblanc. L'àrea sobre la qual Montblanc exerceix influència laboral és molt menor que la de Valls i comprèn els municipis de Barberà de la Conca, Pira, Sarra, Solivella, Blancafort, Senan, Vimbodí, Vilaverd i l'Espluga de Francolí (Gràfic V). El creixement de Montblanc ha comportat un augment de l'oferta de serveis professionals i comercials que fa que aquesta ciutat sigui centre d'atracció de la zona que l'envolta. Dins d'aquesta hi ha alguns centres de producció industrial basats en un sol sector o en una sola empresa. Vimbodí, Solivella i Sarra són exemples d'aquest fenomen. L'Espluga de Francolí constitueix un cas més complex, ja que ha experimentat recentment una expansió industrial relacionada en part amb l'existència de l'autopista. Han crescut empreses del municipi (Rifacil, d'alimentació, i Provenca, de confecció) i se n'hi han localitzat d'altres de foranes (Copeca, del sector alimentari, i Meplast, de transformats de plàstic) que han proporcionat alternatives de treball a la població de tota l'àrea.

La zona de la Conca de Barberà s'organitza en un primer nivell al voltant de Montblanc, que no arriba a formar una àrea d'atracció com la de Valls. El seu caràcter urbà poc desenvolupat fa que el territori s'estructuri cap a centres superiors que poden cobrir les necessitats de la població. Les relacions s'estableixen principalment amb Reus i també amb la ciutat de Valls. L'existència de l'autopista facilita el contacte amb nuclis més llunyans com Barcelona o Lleida. Els establiments d'origen forà localitzats a Montblanc fan d'aquest centre de població un focus d'atracció de mà d'obra, però com que són implantacions puntuals deslligades del territori on s'instal·len no porten al desenvolupament d'un teixit industrial diversificat i dels serveis necessaris. En part, la localització física d'aquestes plantes (més a prop de la sortida d'autopista que del casc urbà) ja mostra el seu caràcter estrany al territori. Aquest és un territori organitzat al voltant d'una sèrie d'eixos de comunicació (N-240, A-2, i el ferrocarril) on se centra quasi tota l'activitat industrial (Vimbodí, l'Espluga de Francolí, i Montblanc). El creixement de l'oferta de treball provoca, en aquesta àrea, un gran transvasament de mà d'obra des del sector primari cap a les noves ocupacions, ja que no hi ha una agricultura rica i diversificada capaç de lligar la població a la terra.

Tot i que podem definir una àrea d'influència de les indústries de Montblanc

Gràfic V. Mobilitat de la població laboral 1981. Punt de destí pels municipis de menys de 2.000 habitants.

Nota: La manca de dades més precises fa que aquest gràfic expressi només l'existència o no de fluxos laborals, entre municipis, superior a 10 persones.

Font: elaboració pròpia a partir de les enquestes realitzades per fer el llibre *Els Serveis Municipals a Catalunya* (Generalitat de Catalunya, Barcelona, 1982).

i podem confirmar que aquestes són focus d'atracció laboral fins i tot de Tarragona i Reus, Montblanc i el seu entorn s'han d'entendre estretament lligats a l'existència de l'autopista que els acosta a Barcelona i a la presència del centre urbano-industrial de Valls, amb el qual mantenen bastants relacions.

L'existència d'aquests dos centres en un territori relativament petit fa que a vegades les seves àrees d'atracció se sobreposin, com en el cas del municipi de la Riba, on una part de la població activa (curiosament els treballadors del metall) es desplaça a Montblanc i una altra ho fa cap a Valls (els treballadors del paper). Trobem un fenomen similar en el cas de Sarrià que, a més a més dels dos nuclis esmentats, té com a centre de treball Tarragona.

L'Arboç del Penedès i el Vendrell s'analitzen com a dos centres independents per la seva diferent estructura socio-econòmica i el caràcter particular de cada un d'ells. El Vendrell és un centre que evoluciona molt lligat al turisme de platja que hi ha a Coma-ruga, Sant Salvador, Calafell i Cunit, i al fenomen de la segona residència que s'estén pels municipis més interiors. Des del 1964, la principal activitat secundària del Vendrell ha estat la construcció i les produccions lligades a ella, que en els darrers anys s'han substituït en part per altres indústries manufactures com la confecció, l'alimentació...

Malgrat la crisi econòmica, la construcció continua ocupant un alt percentatge de la població activa (16,9%), que experimenta certa diversificació entre el 1970 i el 1981. Creixen tot tipus de serveis, sobretot aquells lligats al turisme (comerços, hotelaria, immobiliàries...) i al desenvolupament urbà del Vendrell. La diversificació es reflecteix també en l'expansió de la indústria que es pot relacionar en part amb l'existència del focus turístic costaner. Es creen a l'àrea establiments de producció de materials de construcció, empreses alimentàries (Injijesa, de gelats) i indústries nàutiques de tota mena (Fibrester). La localització de l'empresa de confecció Belcor S.A. (corseteria) converteix definitivament el Vendrell en àrea d'atracció laboral.

La zona d'influència d'aquesta ciutat no es defineix principalment per l'activitat industrial, sinó pels serveis que ofereix. La indústria no se sent, en principi, atreta per un nucli especialitzat tradicionalment en activitats turístiques que ofereix un espai congestionat en algunes èpoques de l'any. La proximitat de Barcelona i de Vilafranca del Penedès redueix probablement el grau d'atracció de mà d'obra d'un nucli de les dimensions del Vendrell. Tot i això, l'anàlisi de la mobilitat laboral i la xarxa de transports públics demostra que una part dels actius del Baix Penedès treballen a la indústria o serveis del Vendrell (gràfic V).

L'Arboç del Penedès és un centre molt important d'atracció de mà d'obra des del moment en què es configura com a zona d'implantació de diferents establiments de producció de mitjana o gran dimensió. L'empresa de filats HOPSA i el grup industrial Brasag (fabricació de tancs i dipòsits) organitzen, ja els anys sei-

xanta, fluxos laborals cap al municipi. La implantació el 1973 de Cristalería Española, una empresa de vidres per a automòbil que el 1983 tenia més de 700 treballadors, accentua molt l'atracció de l'Arboç, especialment sobre el poble veí de Banyeres del Penedès on es construeix un barri sencer per als treballadors de Cristalería Española. L'Arboç es consolida com a centre d'atracció industrial i limita la seva influència a l'activitat manufacturera. El gran creixement en llocs de treball a la indústria no va acompanyat d'un augment i diversificació important del sector terciari, de manera que les necessitats en serveis de la població es cobreixen a altres nuclis com Vilafranca del Penedès, Tarragona o Barcelona.

La creació d'altres establiments industrials a la zona de reclutament de mà d'obra de l'Arboç ha definit petits nuclis de destinació laboral que intercreuen els seus fluxos amb els ja definits (gràfic V). Aquests focus d'atracció estan constituïts per implantacions puntuals d'empreses foranes com Defiber (tèxtil sintètic) i Farma Lepori (productes de base per a farmacèutics) a Banyeres, i New Mode (confecció), Casa Bohemia (vidre) i Tecnova (esprais) a Llorenç del Penedès. Només en aquest darrer municipi s'ha format una petita concentració industrial.

L'espai del Baix Penedès no s'organitza, com en els dos altres casos, al voltant d'un nucli industrial dinàmic. És un territori creuat per importants eixos de comunicació (N-340, C-340, A-7 i A-2, a més a més de dues línies de ferrocarril) que en certa manera n'han determinat l'evolució: una industrialització molt lligada a Barcelona i al desenvolupament del turisme de masses i de segona residència. Industrialment, és un territori bicèfal amb dos nuclis poc relacionats entre ells (el Vendrell i l'Arboç) que atrauen la majoria de la mà d'obra de l'àrea (sobrepasant les seves zones d'influència) i fins i tot d'altres poblacions més llunyanes. Dins d'aquesta organització bipolar hi ha, com a subfocus d'indústria, el municipi de Llorenç. Aquesta és l'àrea més disgregada de tot l'espai que estudiem. El contacte amb nuclis tan importants com Vilafranca i Vilanova i la Geltrú, la proximitat a l'àrea metropolitana de Barcelona, la consolidació del fenomen turístic i la xarxa d'infraestructures viàries fan que no hi hagi una organització centrada en un sol punt, nucli industrial i de serveis, sinó que part del territori funciona lligat a centres externs a la zona d'estudi (per exemple, Cunit, que es relaciona amb Vilanova).

Amb el procés d'industrialització que es produeix, sobretot entre el 1970 i el 1981, l'àrea que estudiem es converteix en un focus d'oferta de treball manufacturer que no queda cobert pels actius industrials de la zona. La indústria manufacturera⁹ té excedents en llocs de treball repartits de manera desigual entre els diferents sectors i les diferents àrees (taula IV). Metal·lúrgia, fusta, alimentació i vidre són les principals activitats que atrauen diàriament mà d'obra. El sector del paper i el de la química tenen població que treballa a altres comarques. Se-

⁹ Es prescindeix en aquest cas del sector de la construcció.

TAULA III

Relació d'empreses enquestades

Municipi	Nom de l'empresa	Sector industrial	Any d'assenta- ment	Treballa- dors 1983
Alcover	Oilex	Alimentació	1978	40
	Marchon Española	Química	1971	100
l'Arboç del Penedès	H.O.P.S.A.	Tèxtil	1965	180
	Vilarol S.A.	Tèxtil	1960	32
	Cristaleria Española	Vidre	1973	722
	Brasag S.A.	Metal·lúrgia	1953	200
Banyeres del Penedès	Defiber S.A.	Tèxtil	1981	35
	Farma Lepori S.A.	Química	1975	11
Bellvei	Fibrester	Química	1968	43
	Kettal S.A.	Metal·lúrgia	1967	69
la Bisbal del Penedès	Sidevan S.A.	Electrònica	1978	24
l'Espluga de Francolí	Copeca S.L.	Alimentació	1967	50
	Rifacli	Alimentació	1960	65
	Meplast	Química	1976	42
	New Mode S.A.	Confecció	1975	50
Llorenç del Penedès Montblanc	Puntetxil	Gèneres de punt	1962	125
	Queralt S.A.	Pell	1942	56
	Entar S.A.	Fusta	1975	28
	Stilus	Mobles	1952	85
	Cadem S.A.	Paper	1975	110
	Sanfeliu	Química	1928	25
	Frape-Behr	Metal·lúrgia	1972	120
	Simo	Metal·lúrgia	1975	84
	Congost S.A.	Joguines	1977	114
	Hijos de Francisco Sáinz	Tèxtil	1962	154
	Poliglás S.A.	Química	1976	100
	Henry Colomer	Química	1979	34
el Pont d'Armentera	Tèxtil Torrent, S.A.	Tèxtil	1957	17
la Riba	Gomà Camps	Paper	1958	170

Sant Jaume dels Domenys	Luján S.A.	Metal·lúrgia	1976	25
Sarrià	Indra S.A.	Confecció	1966	63
Solivella	Caintex S.A.	Gèneres de punt	1966	28
Vallmoll	Inmuro S.A.	Mobles	1974	49
Valls	Kellog-Figueras S.A.	Alimentació	1980	58
	Starpan	Confecció	1974	140
	Assis S.A.	Mobles	1977	70
	Galo-Ben	Mobles	1972	106
	Imava S.C.L.	Fusta	1982	20
	Baumgartner Ibérica	Paper	1971	60
	Cedosa	Paper	1962	45
	Marpo	Paper	1976	90
	Noucartró	Paper	1981	7
	Trilla S.A.	Paper	1972	68
	Industria Técnica Pecuaria S.A.	Química	1979	7
	Norel S.A.	Química	1973	—
	Puig Busquet	Química	1968	21
	Seder S.A.	Química	1978	6
	Grupo Autónomo de Trefilería S.A.	Metal·lúrgia	1977	8
	Idra (Clamar)	Metal·lúrgia	1976	37
	Mecanismos Auxiliares Industriales S.A.	Metal·lúrgia	1954	1.300
	Manusa	Metal·lúrgia	1969	22
	Metalúrgicas Moncunill	Metal·lúrgia	1958	450
	Sertec	Metal·lúrgia	1971	9
	Torner i Cia S.A.	Metal·lúrgia	1964	—
el Vendrell	Injehesa	Alimentació	1968	30
	Belcor S.A.	Confecció	1970	190
	Ferve	Metal·lúrgia	1957	25
	Metalurgia Española S.A.	Metal·lúrgia	1977	40
	Pequeños Artículos Metalúrgicos	Metal·lúrgia	1977	13
	Tedevesa	Materials		
		Construcció	1975	28
Vilabella	Dalmau Pàmies	Confecció	1978	37
	Lanexport	Tèxtil	1968	17
	Industrias Tama	Metal·lúrgia	1978	10
	Tecosa	Metal·lúrgia	1975	10
Vila-rodona	Vilarrodona Textil	Tèxtil	1972	70
Vimbodí	Estradé	Gèneres de punt	1958	94

gons les zones, podem dir que Valls, seguida del Vendrell i l'Arboç, i en últim lloc Montblanc, són els nuclis que concentren un major dèficit de treballadors industrials, i, per tant, són els focus d'organització del territori a nivell laboral dins la nostra àrea d'estudi. En certa manera, només en el cas de Valls i del Vendrell, que eren centres de serveis tradicionals, les àrees d'atracció laboral es configuren en àrees de reclutament de mà d'obra de Montblanc, i al Vendrell no inclou el segon focus industrial del Baix Penedès (l'Arboç-Banyeres).

Aquests breus comentaris acaben de definir les zones en què es divideix l'eix el Vendrell-Valls-Montblanc. D'est a oest, trobem un primer grup de municipis molt units a Vilafranca i Barcelona: són l'Arboç i Banyeres. A continuació hi ha el centre turístic-industrial del Vendrell, que atrau pràcticament la resta de municipis de la comarca (excepte Cunit, connectat amb Vilanova i la Geltrú) i alguns del Tarragonès. Valls exerceix la seva influència sobre tot l'Alt Camp, superant en alguns casos aquests límits. Trobem, per exemple, que hi ha una connexió directa entre Rocafort de Queralt i Valls. Montblanc no sembla que aglutini una gran àrea, sinó que en limita la influència als municipis més propers.

CARACTERÍSTIQUES DE LA INDÚSTRIA DE L'EIX EL VENDRELL-VALLS-MONTBLANC

Hem vist fins ara que l'eix el Vendrell-Valls-Montblanc ha sofert un procés de creixement de l'oferta de treball gràcies a la implantació de noves plantes de producció. Amb les enquestes fetes a responsables de les noves indústries de l'àrea, hem obtingut informació (sector, tipus d'implantació, origen del capital invertit) sobre alguns establiments industrials i sobre les raons que els han portat a localitzar-se a l'àrea delimitada en aquest estudi. L'anàlisi d'aquesta informació ens ha d'ajudar a una millor comprensió del funcionament del territori que estudiem i, en definitiva, ens ha de permetre esbrinar si el creixement industrial de l'eix el Vendrell-Valls-Montblanc és de caràcter autòcton o bé és un reflex del procés de descentralització industrial de Catalunya (i dels països desenvolupats en general). Per la seva importància i major fiabilitat, ens hem centrat en l'estudi de quatre elements que caracteritzen les noves plantes industrials: el sector, el tipus d'implantació, l'origen geogràfic del capital i les raons de localització de l'establiment.

Com ja es diu a la introducció, les enquestes intenten cobrir al màxim tots els establiments industrials localitzats a l'àrea després del 1970. Hi ha un total de seixanta-sis enquestes vàlides que representen, segons declaració dels dirigents d'empresa mateixos, 6.163 llocs de treball (aproximadament la meitat de l'oferta de treball l'any 1981) (taula III). El nombre d'establiments entrevistats per municipi i per sector i el volum de treballadors que representen no és un reflex del pes rela-

TAULA IV

Balanç llocs de treball/treballadors industrials per sectors

Sector	Llocs de treball 1981	Treballadors industrials 1981
Mineria		113
Alimentació	865	615
Tèxtil, confecció i pell	2.461	2.390
Fusta	1.018	600
Paper	881	1.015
Química	537	565
Vidre i ceràmica	1.479	1.365
Metal·lúrgia	3.281	2.490
Construcció	1.091	2.679
Energia	67	150
Altres	192	525
Total	11.872	12.509

Font: Elaboració pròpia a partir del «Registro de Establecimientos Industriales 1981» (Ministeri d'Indústria i Energia) i del Cens de Població 1981.

tiu d'aquests municipis i sectors dins l'àrea d'estudi; és un intent de trobar els elements que caracteritzen el creixement industrial de la zona en els darrers deu anys. Així doncs, el repartiment territorial i sectorial mateix de les enquestes dona una

TAULA V

Distribució de les enquestes per sectors

Sector	Empreses	Municipis	Treballadors	% sector
Alimentació	5	4	243	28
Tèxtil	10	9	753	58
Confecció i pell	6	6	536	46
Fusta i mobles	6	3	358	35
Paper	7	3	550	62
Química	11	7	389	72
Vidre i ceràmica	1	1	722	49
Metal·lúrgia	17	7	2.445	75
Construcció	1	1	28	3
Altres	2	2	139	54
Total	66		6.163	52

idea dels nuclis geogràfics i els sectors més dinàmics de l'eix el Vendrell-Valls-Montblanc (taula V).

L'estratègia de les inversions: sectors, tipus d'implantació i origen del capital

L'anàlisi conjunta de l'origen del capital que s'inverteix a l'eix el Vendrell-Valls-Montblanc i la modalitat d'implantació industrial que s'escull és la millor manera de detectar el caràcter de l'àrea com a zona industrial; saber si és una zona de recepció d'indústria vinguda de fora, o si el seu creixement és majoritàriament autòcton. D'altra banda, l'estudi dels sectors on inverteixen els diferents tipus de capital pot definir si hi ha un canvi substancial en l'orientació industrial de l'eix el Vendrell-Valls-Montblanc o si, al contrari, el que s'esdevé és un creixement dels sectors tradicionals.

De l'estudi dels establiments enquestats hem pogut distingir quatre modalitats d'implantació industrial, producte de dinàmiques i estratègies diferents: noves indústries locals, noves indústries d'origen exterior, ampliacions (és a dir, l'expansió d'una empresa amb la creació d'una planta industrial) i trasllats (entesos com la relocalització d'una planta industrial). Els tres últims tipus són els propis d'un procés de descentralització, i poden considerar-se tres maneres diferents d'integrar un nou espai en el procés productiu mundial.

Tal com es diu a la introducció, hem diferenciat cinc categories per a l'origen del capital. Per capital local s'entén el que pertany a la gent del municipi on es localitza l'establiment industrial. Les fàbriques amb capital local i participació forana són el reflex d'un procés d'inversió d'origen extern en una empresa de caràcter local, i representa sovint l'expansió d'indústries viables però sense capacitat financera pròpia. Atès que el procés de descentralització actua a diferents escales, hem distingit entre tres espais per classificar el capital forà. Per la seva situació geogràfica, l'eix el Vendrell-Valls-Montblanc té Barcelona com a centre emissor de descentralització més proper, però per les seves característiques pot ser també àrea receptora d'indústries vingudes de la resta d'Espanya i d'arreu del món.

L'estructura de les enquestes realitzades (que no pretén ser exhaustiva, però sí representativa de l'evolució industrial de l'àrea des del 1970) ens revela una forta desigualtat en l'origen geogràfic de les inversions (taula VI). Quasi la meitat dels enquestats tenen capital procedent de l'àrea barcelonina i és en aquest tipus d'inversió on trobem la majoria dels trasllats. En realitat, també els trasllats d'empreses de capital estranger tenen el seu origen a l'àrea metropolitana, d'on van sortir per necessitats d'espai. La majoria dels trasllats són parcials i només es relocalitza una planta productiva sense variar el centre de decisió; l'impacte sobre el territori és, doncs, similar al de les ampliacions: ús de l'espai únicament en termes de producció.

TAULA VI

Tipus d'implantació segons l'origen del capital

		Nova indústria local	Nova indústria forana	Ampliació	Trasllat
Local	13	10		1	2
Local part. forana	7	7			
Forà Barcelona	32		14	8	10
Forà Espanya	5		2	2	1
Forà estranger	9		1	6	2
Total	66	17	17	17	15

El creixement industrial per ampliació és una part important de les implantacions a la nostra àrea d'estudi. És una de les principals estratègies utilitzades per les empreses estrangeres: sis de les nou plantes d'origen estranger són ampliacions, i responen a la voluntat de l'empresa d'expandir-se per nous mercats. Les ampliacions del capital barceloní són força importants, ja que són empreses en expansió que obren plantes de producció de dimensió mitjana (al voltant dels cent treballadors).

Pràcticament totes les inversions com a nova indústria forana provenen de Barcelona i la seva àrea, que és l'únic tipus de capital que s'interessa per l'eix el Vendrell-Valls-Montblanc com a zona pel desenvolupament industrial. Les noves empreses busquen en aquesta localització uns avantatges que els permetin assolir un grau de competitivitat que difícilment aconseguirien a les àrees industrials tradicionals. Són establiments de dimensió petita o mitjana i, en la majoria dels casos, d'implantació posterior al 1970.

El creixement industrial de l'eix el Vendrell-Valls-Montblanc es fa, doncs, des del 1970, amb la localització de plantes de producció que vénen de fora, principalment de l'àrea barcelonina. Aquest fet, lligat a la impossibilitat de Valls d'oferir serveis complementaris a la indústria semblants als que es troben a Barcelona, fa que la zona que estudiem creixi industrialment, però només com a espai de producció al servei d'altres espais mundials on es gestionen i financien els establiments que s'implanten. Cal analitzar ara si aquesta força dinamitzadora exterior ha implicat o no canvis en els productes que es fan a l'àrea.

Sectorialment, el creixement industrial presenta importants diferències segons l'origen del capital de l'empresa. Les empreses locals s'inclouen en sectors tradicionals com el tèxtil, la confecció, la pell, el paper i la fusta, i només dues, incloses en un sector més «nou» com la metal·lúrgia, destaquen pel seu dinamisme: Ferve

(al Vendrell) i Metalúrgicas Moncunill (a Valls). Una altra empresa local del sector metal·lúrgic, Mecanismos Auxiliares S.A., ha tingut des de començament dels setanta successives injeccions de capital estranger que n'han fet una empresa líder en el terreny dels components elèctrics per a l'automòbil.

Els establiments industrials lligats a l'àrea barcelonina s'inclouen majoritàriament al tèxtil i a la metal·lúrgia, i en menor grau a la química. La implantació de noves empreses tèxtils, o el trasllat d'altres existents al mig de Barcelona, es va fer principalment els anys seixanta tot buscant espai i una mà d'obra adequada. Els establiments de metal·lúrgia i química són de localització molt més recent, del període en què la crisi comença a afectar seriosament la concentració barcelonina.

Cap sector concret no domina les implantacions d'origen a la resta d'Espanya; voldríem destacar, però, Cadem (paper a Montblanc) i Injhesa (gelats al Vendrell) per la importància de l'àrea d'atracció de mà d'obra que creen al seu voltant.

El capital estranger (amb l'excepció de Kettal a Bellvei) comença a invertir a l'eix el Vendrell-Valls-Montblanc a partir del 1971 i se centra en sectors no tradicionals a l'àrea. S'hi instal·len multinacionals de la química (Henry Colomer al Pla de Santa Maria, Marchon España a Alcover i Farma Lepori a Banyeres del Penedès) i de la metal·lúrgia (Frape-Behr a Montblanc i Idra-Clamar a Valls), que estableixen en molt pocs casos relacions comercials amb les empreses i els serveis de la zona. Hi ha altres implantacions estrangeres, deslligades també del territori on es troben, que busquen l'aproximació al mercat dels seus productes molt especialitzats: Kellog-Figueras (cereals torrats) i Baumgartner Ibérica (filtres de cigarretes) a Valls, i Cristaleria Española (vidres per a cotxes) a l'Arboç.

Les inversions foranes fetes a l'eix el Vendrell-Valls-Montblanc semblen seguir certa periodització i sectorialització: als anys seixanta es localitzen establiments preferentment tèxtils, mentre que en l'etapa de la construcció de l'autopista són més importants els assentaments de metal·lúrgia i, encara més recentment, els de química. Aquestes diferències, que en part també coincideixen amb diferències en l'origen del capital invertit, ens fan pensar en el darrer element que caracteritza el moviment d'establiments industrials: les raons per a la seva localització en un punt concret del territori.

Raons de localització dels nous establiments industrials

Per entendre la mobilitat en la localització industrial es poden distingir, en una àrea com l'eix el Vendrell-Valls-Montblanc, dos tipus d'elements: els que ajuden a superar els desavantatges de les concentracions urbano-industrials i els que representen la possibilitat de mantenir-se en contacte amb aquestes concentracions. Entre els primers s'han de destacar el nivell de conflictivitat laboral, el nivell sala-

rial i el preu del sòl. Les àrees receptores ofereixen unes condicions que permeten reduir aquests costos. Els segons són, principalment, els transports i comunicacions (tant xarxes viàries, portuàries... com xarxes telefòniques, de tèlex...). Les altres raons de localització considerades (disponibilitat de mà d'obra, proximitat a les matèries primeres i al mercat) són més una elecció per a la racionalització del funcionament de l'empresa que un atractiu provinent de l'estructura d'un territori donat. Les raons personals que influeixen en la localització tenen rellevància en aquelles empreses en què el lloc d'implantació coincideix amb l'origen de l'empresari, i estan lligades a elements com la tradició, els sentiments... Finalment, el grup que inclou les raons diverses és a vegades molt important ja que engloba elements tan fonamentals per a certes produccions com la disponibilitat d'aigua, o d'altres com la possibilitat de compra d'un edifici ja construït, les desgravacions fiscals, la legislació vigent... que orienten, en més d'un cas, la localització d'un nou establiment.

Cada empresa té unes raons de localització particulars que depenen de les seves característiques estructurals i de la seva dinàmica. Així, doncs, el tipus de gestió (societat anònima, societat cooperativa, empresari individual...), l'origen del capital, el sector i la dimensió de la planta industrial són elements que determinen des de l'àmbit en què es pot localitzar fins a l'alternativa d'implantació a què pot aspirar (localització òptima). La marxa econòmica de l'empresa és també un factor que, juntament amb elements propis de l'ambient industrial que l'envolta, contribueix a concretar el tipus d'implantació (ampliació, trasllat...) i la distància adequada pel moviment. Una empresa en expansió, i sense necessitat de trasllat, podrà buscar una localització òptima per a la seva ampliació, mentre que una altra que es vegi obligada a deixar la planta que ocupa (per raons externes o per fugir de la conflictivitat laboral, l'excessiva aglomeració...) pot acceptar més fàcilment una localització sub-òptima.

Amb les enquestes passades als establiments industrials de l'àrea d'estudi, hem obtingut un total de dues-centes vint respostes sobre raons de localització. No s'ha intentat limitar el nombre de respostes per a cada empresa, sinó veure tots els elements que van incidir en el procés de localització. D'acord amb les enquestes, els elements que més han influït en la localització dels establiments són els transports i comunicacions. Quasi un 70% assegura que les condicions de comunicació de l'àrea van ser decisives en la seva elecció per a l'emplaçament de la planta de producció, i un 30% reconeix en concret la importància de l'autopista (taula VII).

En més d'un 50% dels establiments, el preu del sòl es va tenir en compte, i en un menor percentatge va influir la disponibilitat de mà d'obra, el nivell de conflictivitat laboral i les raons diverses. Les respostes que menys apareixen són la proximitat a les matèries primeres i el nivell salarial. La primera és una proximitat indirecta ja que el que compta és la distància al port de Tarragona per on arri-

TAULA VII

Raons de localització

	% sobre total enquestes
Transports i comunicacions	69,7
Preu del sòl	53,0
Disponibilitat de mà d'obra	43,9
Nivell de conflictivitat laboral	39,4
Raons personals	33,3
Proximitat al mercat	24,2
Nivell salarial	18,2
Proximitat a les matèries primeres	12,1
Altres	39,4

Nombre total d'enquestes: 66

ben part dels materials bàsics. Quant al nivell salarial, els salaris es regeixen, dins d'un mateix sector, per convenis sovint estatals, i per tant no hi ha grans diferències espacials. Creiem que aquesta és una de les respostes menys fiables a causa de la reticència dels empresaris a reconèixer que volen reduir els costos de mà d'obra a través dels salaris.

L'anàlisi de les raons de localització segons l'origen del capital ens pot donar una idea dels atractius que té l'àrea d'estudi segons la situació geogràfica dels centres de decisió. Les multinacionals veuen l'eix el Vendrell-Valls-Montblanc com una zona d'Espanya, mentre que les empreses amb capital de l'àrea de Barcelona la veuen com una part de Catalunya. És per això que les indústries amb capital estranger busquen una bona connectivitat dins d'Espanya (el seu nou mercat) i consideren, per tant, els transports i les comunicacions com la principal raó de localització. El que aquestes empreses valoren de l'àrea és, en competència amb altres zones de creixement industrial de Catalunya (polígons industrials de Lleida, Celrà...), el preu del sòl, la disponibilitat de mà d'obra i el nivell de conflictivitat laboral.

El nivell salarial apareix també com un factor important en la localització d'establiments de producció de les multinacionals, però creiem que s'ha de matisar la resposta. Els empresaris estrangers consideren el baix nivell salarial d'Espanya en comparació al d'altres països europeus, però no se centren en el nivell salarial concret de l'àrea d'estudi. Hi ha aquí un problema d'àmbit d'actuació, ja que les empreses estrangeres s'acosten al problema salarial a escala inter-estatal, mentre que els empresaris barcelonins se'l plantegen a escala intra-estatal.

L'aproximació al mercat és el motiu més important de localització dels nous establiments de capital amb origen a la resta d'Espanya. Tenint present que el mercat no és només Catalunya, sinó tota la costa mediterrània i que fugen de la conflictivitat laboral, aquestes empreses busquen una zona al centre de l'àrea de mercat, ben connectada amb les seues centrals. Per exemple, Cadem, un establiment de manipulats de cartó de Montblanc, és un bon exemple de l'apropament de la producció a un nou mercat (l'altra planta és a Navarra); consideren que recórrer una distància superior a 300 km no fa rendible la producció.

El lligam entre l'àrea i Barcelona a través de les comunicacions terrestres és el factor més important en les empreses de capital barceloní, que tenen la necessitat de mantenir en contacte la producció i el finançament. Com ja hem dit, aquest tipus d'establiment industrial busca superar els desavantatges que hi ha a la concentració barcelonina (congestió, preu del sòl...) a través de la localització en àrees menys desenvolupades. L'autopista permet a aquestes empreses de caràcter mitjà aprofitar els avantatges en serveis, informació, investigació... que ofereix Barcelona sense haver de suportar, sobre la producció, els costos extra de les des economies d'escala.

Les indústries amb capital inicialment local deuen la seva implantació a raons personals en la majoria dels casos. Donen sovint altres raons de localització que són, en realitat, reflexions fetes *a posteriori*.

L'anàlisi de les raons de localització de les seixanta-sis empreses enquestades demostra que el principal avantatge de l'àrea és l'existència de bones comunicacions i concretament la construcció de l'autopista els anys 1974-76. Aquest nou eix de transport col·loca la zona d'estudi en contacte amb els principals focus industrials d'Espanya i, a través de Barcelona, la uneix amb els mercats europeus. Com a atractius principals de l'eix que es forma amb la creació de l'autopista hi ha característiques derivades de la seva naturalesa rural: oferta de sòl i mà d'obra a baixos preus i absència de conflictivitat laboral. L'existència de l'autopista ha possibilitat l'aprofitament d'aquests avantatges i la consolidació de l'àrea amb activitats industrials controlades en part per agents forans. L'acostament a Barcelona ha permès que aquesta zona de concentració prengui l'eix el Vendrell-Valls-Montblanc com a espai de descentralització per a la indústria.

Amb la informació extreta de les enquestes podem concloure que la major part del creixement industrial de l'eix el Vendrell-Valls-Montblanc es fa per la implantació d'indústries foranes o pel creixement d'empreses locals gràcies a les aportacions de capital estranger. El creixement de Valls entre el 1970 i el 1981 es deu fonamentalment a una empresa d'origen local actualment controlada per capital dels Estats Units: Mecanismos Auxiliares Industriales S.A. Aquest fet, juntament amb la localització d'almenys dotze establiments forans (que apleguen uns 500 treballadors), dóna una idea del pes de les decisions foranes en el creixement eco-

nòmic d'aquesta ciutat. En el cas de Valls, i a causa del caràcter originari local de les dues empreses més importants, l'augment en llocs de treball en empreses de capital forà ha anat acompanyat d'un augment de les empreses de menys de deu treballadors. Això ha creat un cert teixit industrial que, amb limitacions, dona suport complementari al creixement industrial de l'àrea. Aquest mateix fenomen no s'ha donat, però, a altres punts de creixement econòmic com Montblanc, l'Arboç o el Pla de Santa Maria. En aquests centres el creixement industrial s'ha fet de manera molt més deslligada de l'estructura econòmica anterior: s'instal·len noves plantes de producció sense cap contacte amb la indústria ni els serveis preexistents; l'únic contacte amb el territori és l'ús que se'n fa per la localització física i la mà d'obra.

Fins aquí hem intentat explicar breument quin ha estat el procés i l'origen de la industrialització de la nostra àrea d'estudi. Com s'ha vist, aquest és un fenomen dut a terme per agents forans a la zona gràcies a un fet decidit també des de l'exterior: la construcció d'una autopista que, en el seu recorregut entre Barcelona i Saragossa-País Basc, passa per la zona d'anàlisi. Tenint present que les bases del creixement són majoritàriament no locals i dirigides pel traçat i sortides de l'autopista, aquest s'ha estructurat en els punts més pròxims als enllaços que tenien uns elements mínims per acollir indústria. Aquests nuclis, com ja ha quedat explicat, són l'Arboç i el Vendrell, Valls i el Pla de Santa Maria, i Montblanc. Un altre municipi en creixement, no lligat directament a l'autopista, és Alcover, que deu l'increment industrial a la seva situació relativa entre Valls, Reus i Tarragona. Hi ha una sortida d'autopista, la de Vila-rodonà-Valls, que no ha provocat la instal·lació de cap indústria al seu voltant. Això pot ser pel fet que és una zona semimuntanyosa prop d'altres molt més planeres i per la proximitat de l'atractiu de Valls i el seu polígon.

Queden, doncs, configurats uns nuclis aïllats de creixement industrial, units només pel pas de l'autopista que els lliga amb els centres de decisió i els espais de comercialització de les empreses més dinàmiques. D'aquests nuclis, només Valls i en menor grau el Vendrell es troben en un cert procés de desenvolupament fonamentat sobretot en la pre-existència i manteniment d'una indústria autòctona en creixement.

REFLEXIONS FINALS

Amb l'estudi que aquí conclou hem volgut demostrar el canvi d'una àrea semirural, l'eix el Vendrell-Valls-Montblanc, cap a un espai industrial creat per forces externes. Com dèiem a la primera part de l'article, la creació d'un espai productiu fora de les àrees de concentració es fa generalment pel desenvolupament mateix

del capitalisme a les àrees d'aglomeració. Això provoca la seva expansió interna i la congestió consegüent, que porten cap a un creixement en l'espai amb la localització d'establiments industrials (sovint només en la seva part productiva) en àrees no concentrades, però ben unides als centres d'aglomeració. Aquest procés pel qual el capitalisme va incorporant amb el seu desenvolupament noves àrees antigament dedicades en gran part a l'agricultura és el que es coneix amb el nom de descentralització. I és el que s'esdevé a Catalunya des dels anys setanta, amb focus emissor a Barcelona i àrea de recepció, entre altres, a l'eix el Vendrell-Valls-Montblanc. Aquest eix es converteix en un espai productiu creat per la iniciativa del capital amb origen a Barcelona i a algun país d'Europa occidental i Nord-amèrica. La utilització per part d'aquests centres de l'àrea específica al voltant del Vendrell, Valls i Montblanc no hauria estat possible sense una actuació decidida per part de l'Estat: la construcció de l'autopista A-2 des de Barcelona fins a Saragossa i Bilbao.

El creixement industrial que experimenta l'àrea delimitada pel nostre estudi és molt selectiu en termes espacials i normalment no presenta massa continuïtat amb les localitzacions industrials anteriors. És un creixement que ve per les vies de comunicació i només aprofita de l'àrea aquells punts que li permeten estar en contacte amb els centres urbano-industrials. Es produeix, en general, a través d'empreses en expansió que busquen la racionalització de la producció amb la descentralització física de les seves plantes, responen així a la necessitat d'augmentar la competitivitat i mantenir les taxes de beneficis. Són indústries amb un nivell tecnològic suficientment elevat com per deslligar-se de les àrees de concentració i prendre l'espai com un factor més del procés de producció. No són capaces, però, de controlar els mecanismes de producció d'espai industrial; és a dir, no aconsegueixen crear un cert teixit industrial que ajudi el desenvolupament de l'àrea i el seu propi suport quant a proveïment i activitats complementàries. En el seu afany de no perdre contacte amb les zones de concentració, es localitzen en els punts més ben comunicats del territori, molt a prop dels enllaços d'autopista, sense tenir en compte les zones urbanes preexistents. Un exemple d'aquest fenomen seria Montblanc o Vilabella, on la indústria s'ha localitzat fora de la ciutat, sobre les carreteres que enllacen amb l'autopista.

A partir dels anys setanta s'ha creat, doncs, a l'eix el Vendrell-Valls-Montblanc un espai industrial centrat en l'existència de l'autopista; espai inicialment no homogeni on s'han accentuat progressivament les diferències internes. La construcció de l'autopista, per la seva naturalesa de «barrera» amb pocs punts de permeabilitat, ha exercit una important discriminació sobre un territori que ja era desigual. Ha afavorit certs punts ja industrialitzats mentre n'ha deixat d'altres de banda, i ha donat possibilitats de creixement industrial a zones fins aleshores totalment rurals.

L'àrea delimitada com a «eix el Vendrell-Valls-Montblanc» té, com hem analitzat en les pàgines anteriors, uns focus de creixement industrial amb característiques i evolucions diferents. El més important, pel seu volum, és Valls, centre on la combinació d'indústria local i establiments forans ha portat a un canvi d'especialització i a un cert desenvolupament autònom. El Vendrell es constitueix com a nucli de serveis en què la indústria local ha trobat empenta a través de la reinversió dels beneficis del turisme. Va rebre cert tipus d'indústria forana, però l'ambient econòmic del municipi (orientat cap al turisme) no atrau actualment les empreses dinàmiques de fora de l'àrea. L'Arboç s'ha consolidat com un centre industrial al voltant de tres empreses foranes que han fet d'un petit municipi rural un poble de residència obrera. La seva proximitat a Barcelona fa que continuï essent una zona atractiva per a les empreses barcelonines, que consideren l'Arboç un simple espai productiu. És l'exemple d'un fort creixement econòmic que no comporta desenvolupament, i que segueix la dinàmica d'unes quantes indústries que en determinen l'evolució. Montblanc és potser el punt de permeabilitat de l'autopista on s'ha donat una descentralització més perfecta. S'han localitzat establiments forans totalment lligats a Barcelona a través de l'autopista, però no han provocat, com a Valls, un fort creixement urbà. El municipi, més que expandir-se ràpidament, es manté com a focus d'indústria puntual (que no ha portat al desenvolupament) dins d'una àrea rural en recessió. El Pla de Santa Maria és el darrer punt que cal destacar en l'eix el Vendrell-Valls-Montblanc ja que la seva evolució, a escala més petita, s'assembla molt a la de Montblanc: focus de producció industrial que depèn en un alt grau de les decisions foranes, sense dinàmica pròpia.

La resta del territori no rep pràcticament implantacions industrials, però experimenta les conseqüències del creixement dels punts citats: es produeix un transvasament de mà d'obra del sector primari al secundari, s'originen moviments pendulars diaris, es frena en part l'emigració rural, s'expandeixen les economies subterrànies, l'agricultura a temps parcial... El desenvolupament de l'economia subterrània i l'expansió de l'agricultura a temps parcial són dues formes més de l'aprofitament d'unes condicions favorables per als empresaris i mostren que, amb la descentralització, les empreses aconsegueixen un dels seus grans objectius: l'establiment de noves relacions laborals que permetin reduir costos de producció.

Podem destacar que la descentralització que ha rebut l'eix el Vendrell-Valls-Montblanc s'ha vist frenada en els darrers anys per la crisi econòmica general, i per un factor endogen de l'àrea: la falta de mà d'obra. Montblanc és potser el nucli on més clarament es reflecteix aquesta manca. La incapacitat d'expansió industrial a Montblanc, derivada de l'escassetat de mà d'obra, permet dir que aquesta ciutat és encara ara atractiva pels empresaris, ja que no s'hi ha donat una reproducció de les condicions de les àrees d'aglomeració (conflictivitat obrera, preus del sòl...) que fan de les zones de descentralització uns petits nuclis de concentració (per exemple, Valls).

Podem aventurar, per finalitzar, que la descentralització més o menys dirigida a través de la creació de polígons, ordenació de les localitzacions... pot portar a la concentració industrial i, per tant, es poden perdre els avantatges que es busquen amb els moviments d'establiments de producció industrial. És una fugida de les concentracions urbano-industrials que implica una reestructuració del territori on es produeix. La descentralització industrial de l'eix el Vendrell-Valls-Montblanc és, en volum, poc important dins de la indústria de Catalunya, però, ¿no és essència de la descentralització no intentar reproduir el model «indústria atrau indústria» per evitar les concentracions i no perdre així els avantatges aconseguits amb la relocalització?

BIBLIOGRAFIA

- BAKIS, H., «La sous-traitance dans l'industrie», *Annales de Géographie*, 1975, pp. 297-317.
- BRYANT, CH.R., «Manufacturing in Rural Development», WALKER, R.(ed.) *Planning Industrial Development*, John Wiley and Sons, 1980, pp. 99-128.
- BUSOM, I. et al., *La especialización de la industria manufacturera catalana*, Servei d'Estudis del Banco Urquijo, Barcelona 1979.
- CASTELLS, M., *Sociologie de l'espace industriel*, ed. Anthropos, París 1975.
- DONOLO, C., *Stratégies de décentralisation et de localisation industrielle*, ed. Bordas, París 1972.
- FÁBREGAS, S. et al., *Localización de los traslados industriales en el Área Metropolitana de Barcelona (1966-1972)*, Barcelona 1973.
- GACHELIN, C., *La localisation des industries*, P.U.F., París 1977.
- GAROFOLI, G., «Decentramento produttivo, mercato del lavoro e localizzazione industriale», *Archivio di Studi Urbani e Regionali*, 1978 a, n° 4, pp. 21-64.
- GAROFOLI, G., «Ristrutturazione industriale e territorio: alcune note introduttive», *Archivio di Studi Urbani e Regionali*, 1978 b, n° 4, pp. 7-20.
- HAMILTON, F.E.I., *Contemporary Industrialization. Spatial Analysis and Regional Development*, Longman, Londres 1978.
- HARVEY, D., «The Geography of Capitalist Accumulation: A Reconstruction of the Marxian Theory», *Antipode*, 1975, vol. 7 n° 2 (publicat en castellà a *Documents d'Anàlisi Metodològica en Geografia* n° 1, pp. 109-142).
- INDOVINA, F., «Teoria e politica della localizzazione industriale», *Archivio di Studi Urbani e Regionali*, 1972, n° 1, pp. 31-78.
- INDOVINA, F., CALABI, D., «Sull'uso capitalistico del territorio», *Archivio di Studi Urbani e Regionali*, 1973, vol. 4, n° 2, pp. 3-20.
- LLEONART, P., *Els atractius industrials de 29 ciutats de Catalunya*, Serveis d'Estudi de Banca Catalana, Barcelona 1980.
- LÓPEZ MARTÍN, A., AZPEITIA CALVIN, J., «Influencia de las infraestructuras de transporte en el desarrollo regional: experiencia internacional y perspectivas para la implantación en España de un sistema de observación de impactos», *Ciudad y Territorio*, 1982, 1/82, pp. 67-84.
- MANZAGOL, C., *Logique de l'espace industriel*, P.U.F., París 1980.
- ROUX, J.M., «Industrialization and Regional Disparities», WALKER (ed.) *op. cit.*, pp. 71-97.

- TOYNE, P., «Recruiting for Industry in a Non-industrial Area: the Businessman View», *Area*, 1977, n° 2, pp. 133-137.
- U.N.I.D.O., *La industria mundial desde 1960: Progresos y perspectivas*, United Nations, Nova York 1977.
- VIELLE, P., «L'espace global du capitalisme d'organisation», *Espaces et Sociétés*, 1974, pp. 3-22.
- WALKER, R. (ed.) *Planning Industrial Development*, John Wiley and Sons, Chichester, Nova York 1980.
- WALKER, R., STORPER, M. «Capital and Industrial Location», *Progress in Human Geography*, 1981, vol. 5, n° 4, pp. 473-509.